

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УГОРСЬКОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Реєстраційний номер: 6

Дата реєстрації: 19.06.2023

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Шлях інтеграції Греції до Європейського Союзу:
успіхи та прорахунки»**

Виконала студентка V курсу
спеціальність: 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії. Країнознавство»
Шіпош Адрієнн Мерцедес Оттілівна

Керівник: ст. викл. Даруда Ж. Ф.
Рецензент: доц. Зубанич Л. Л.

Допущено до захисту
Лектор Л. Зубанич
19.06.2023 р.

м. Ужгород – 2023 р.

UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
ÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
UKRÁN-MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TANSZÉK

BACCALAUREUSI MUNKA

**Téma: Görögország integrációja az Európai Unióba:
eredmények és sikertelenségek**

Sipos Adrienn

V. évfolyamos hallgató

Szakirány: 291 Nemzetközi kapcsolatok,
társadalmi kommunikáció és
regionális stúdiumok. Országismeret

Tudományos vezető: Daruda Zsuzsanna
adjunktus

Recenzens: Zubánics László docens

TARTALOM

BEVEZETÉS	3
I.FEJEZET. AZ EURÓPAI UNIÓ BŐVÍTÉSI POLITIKÁJÁNAK ELEMZÉSE	7
1.1 A bővítési politika értelmezése.....	7
1.2 Az Európai Unió bővítés politikájának jogszabályi háttere.....	10
II. FEJEZET. GÖRÖGORSZÁG EURÓPAI UNIÓS INTEGRÁCIÓJÁNAK ELEMZÉSE	20
2.1 Görögország általános jellemzése.....	20
2.2 Görögország integrációs törekvései és a görög polgárháború.....	23
2.3 Görögország az Európai Közösséghez való csatlakozása.....	32
2.3.1 Negatív hatások.....	35
2.3.2. Pozitív hatások.....	38
III.FEJEZET. A 2008-AS GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA A MAI GÖRÖGORSZÁG POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI HELYZETÉRE	41
3.1 A válságot kiváltó külső és belső okok.....	41
3.2. A görög válságkezelés.....	45
KÖVETKEZTETÉSEK	52
FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK	56
FÜGGELÉKEK	62

BEVEZETÉS

Az Európai Közösség létrehozása a XX. század egyik legmeghatározóbb történelmi folyamatoként tartják számon. A világháborúk következtében nem csak Európa hevert romokban, de a világ gazdaság is, így az EK kiváló eszköze lett az országok közti együttműködésnek. Az európai integráció, része a bővítés. A bővítés egy komplex terület, hiszen gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok összességéről beszélünk. Ennek köszönhetően napjainkban 27 állam tagja az Európai Uniónak. Ennek a folyamatnak a velejárója, hogy sok esetben nem gazdasági, hanem inkább politikai érdekek miatt írták alá a csatlakozási szerződéseket. Ezek hatása pedig nem sokáig váratott magára. Kezdetben még sikeresnek bizonyult Dél-Európa szegényes államainak felvétele a Közösséghez. Görögország nagyon jó példa arra, hogy elemezzük egy politikaorientált integráció rosszul kidolgozott és ellenőrzött bővítési folyamatnak milyen nemvárt következményekhez vezetett.

Kutatásunk egyrészt az Európai Unió bővítési politika-alakítását és értelmezést vizsgálja szerződések segítségével, az Európai Szén- és Acélközösségek megalakításától egészen napjainkig, másrészt pedig a bővítést, mint politikai folyamat következményeit mutatja be Görögország integrációján keresztül.

Munkánk során részletes tanulmányozzuk Görögország integrációját, annak hatásait lokális és regionális szinten. A görög bővítés tükrözi, milyen hatása lehet egy fejletlen régió tagságának Európa gazdaságára, továbbá, példaként szolgál Közép- és Kelet-Európa országai, így Ukrajna számára is.

Kutatásunk minden tekintetben **aktualitásnak** tekinthető, mivel a közeljövőben Ukrajna is szeretne csatlakozni az Európai Unióhoz. Párhuzamot vonhatunk Görögország és Ukrajna integrációs folyamatai között. Egyre jobban előtérbe kerül a politikai csatlakozás kérdése is, hiszen míg a görögök a kommunizmus és a Szovjetunió árnyékából kerültek ki ez által, addig az

ukránok az orosz agresszió végét és az ország politikai gazdasági fellendülését várják az EU tagságtól.

A dolgozat megírása során **célul** tűztük ki objektív képet alkotni az EU bővítési politikájáról és bemutatni Görögország európai integrációját.

Fő feladataink közé tartozik:

- megvizsgálni a bővítés fogalmának lehetséges értelmezéseit;
- elemezni az alapító szerződések bővítésre vonatkozó jogi szabályozását;
- megvizsgálni az EU bővítési politikájának aktuális kihívásait;
- megvizsgálni Görögország csatlakozásának előzményeit;
- bemutatni a görög csatlakozás pozitív és negatív hatásait;
- rávilágítani a válságot előidéző jelenségekre és kormányzati hibákra;
- bemutatni a válságkezelés érdekében tett lépéseket;
- megvizsgálni az ország gazdasági és politikai helyzetét a nagy 2008-as gazdasági világválság után;
- elemezni az egységes bővítési kritériumok fontosságát a jövőbeli csatlakozások alkalmával.

A kutatás **kronológiai határai** 1945-től 2023 májusáig terjednek. Fontosnak tartottuk megvizsgálni a görög polgárháborút és annak hatásait a görög integrációra. 2023-ra a görög gazdasági mutatók elérhetik a 2010-es GDP szintet, illetve a májusi parlamenti választásoktól is a gazdaság fellendülését és politikai stabilitást várnak. A kutatás **földrajzi határai**: vizsgálatunk a modern kori Görögország területére terjed ki.

Diplomamunkánk forrás- és szakirodalom bázisa igen jelentős. Olyan kutatók munkáit használtuk fel, mint: Laczkóné Tuka Ágnes [54], Artner Annamária [31, 32, 33], Dick Leonard [39], Savaljev Jevhen [16], Lőrinczné Bencze Edit [55] és sok más kiemelkedő kutató munkáját. Munkánk során ezért

is törekedtünk arra, hogy témához kapcsolódó historiográfiát tematikusan vázoljuk a könnyebb átláthatóság érdekében.

Nagy segítségünkre szolgált például Kiss J. László szerkesztésében A huszonötök Európája [53], mely az egyes tagállamok nézőpontjából mutatja be az integrációs folyamat, a csatlakozás jellemző történetét, az integrációs döntéshozatal belső intézményeit, a tagállami érdekeket és ellenérdekeket.

Michael Georgiou Arghyrou tanulmánya Görögország külkereskedelméről [18] az Európai Unió tagságon belül igen hasznos volt kutatásunk során, rávilágított azon hiányosságokra, amelyekkel a görög export rendelkezett és azon okokra, amelyek következtében kialakult a gazdasági válság a hellének államában.

Több fontos forrás is felhasználásra került: Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés [11], a Római Szerződések [7], Egységes Európai Okmány [2], Maastrichti Szerződés [8], Koppenhágai kritériumok [5], Görögország csatlakozási szerződése [3, 4, 10] stb.

Az itt felsorolt források és szakirodalom azonban csak egy töredéke a felhasznált történelmi dokumentumok és szakirodalmak tárházának, ezekről munkánk legvégén részletes forrás és irodalomjegyzéket közlünk.

A diplomamunka szerkezetileg tartalomjegyzékből, bevezetésből, három fejezetből, következtetésből, felhasznált forrás- és irodalomjegyzékből és függelékekből tevődik össze.

Az első fejezet az Európai Unió bővítési politikájával foglalkozik, továbbá tisztázza a bővítés fogalmának meghatározását, összegzi a bővítéssel foglalkozó szakirodalom kutatásait. Külön kitér a csatlakozási kritériumok kidolgozására és feltételek teljesítése hozzájárulnak-e az érintett országok fejlődéséhez?

A második fejezet Görögország integrálásának folyamatáról szól. Az általános jellemzés mellett bemutatja a görög polgárhaborút, mint egyik kiinduló pontot az európai integráció felé. Rávilágít, hogy mi volt a célja a görög vezetésnek a csatlakozással és milyen cél vezényelte az Európai Közösséget.

A harmadik fejezet a csatlakozás következményeivel foglalkozik és 2008-as gazdasági válság hatását vizsgálja Görögországban. Arra keresi a választ, hogyan került államcsőd közeli állapotba Görögország, illetve jelenleg a válságkezelő mentőcsomagok milyen változást idéztek elő a görög gazdasági és politikai életben.

A következtetésben összevetjük kutatásunk eredményeit és rámutatunk arra, hogy a csatlakozási kritériumok milyen jelentőséggel bírnak az ország fejlődésére, továbbá, hogyan lehet egy gazdaságilag és politikailag kisebb jelentőséggel bíró tagállam sikeres példa Kelet-Európa és a Nyugat-Balkán integrációs törekvéseire.

I. FEJEZET

AZ EURÓPAI UNIÓ BŐVÍTÉSI POLITIKÁJÁNAK ELEMZÉSE

1.1. A bővítési politika értelmezése

Az Európai Unió egyedülálló a nemzetközi intézmények rendszerében, mint céljait, mint feladatát tekintve, de politikai, jogi, társadalmi és gazdasági szempontok alapján is páratlan. Maga a szervezet nem zárt, tehát sikerének az egyik kulcsa a folyamatos bővítésekben és a harmadik országokkal való együttműködésekben rejlik. Az elmúlt évtizedek tapasztalata¹ megmutatta az Unió számára, hogy elengedhetelen egy biztos alapokon álló bővítési politika kidolgozása. Mára a tagjelölt országoknak meg kell felelniük a szervezet által létrehozott jogi, gazdasági és politikai kritériumoknak. Ezt igazán jól mutatja az is, hogy az Európai Unió Tanácsa 2022. december 13-án a bővítésről szóló következtetéseket még szigorúbb feltételekhez kötötte, illetve kiemelte a saját érdekek elvét.

Az adott fejezetben azért is foglalkozunk az EU bővítési politikájának evolúciójával és magával a fogalomnak a magyarázatával, hogy jobban megértsük, hosszú távon milyen következményei lehetnek az elhamarkodott és politikai célú csatlakozásnak. Ezáltal jobban megérthetjük a görög csatlakozás hibáit, s párhuzamokat tudunk vonni a vonatkozó jogszabályi háttért illetően is.

A csatlakozások során az illető országok prioritásként kezelik a demokratikus értékek, az alapvető szabadságok és a jogállamiság meglétét, valamint az egységes piac kiépülését. Egyes kutatók szerint egy ország minél később lesz tagja az Európai Uniónak, az annál fejletlenebb, ennek megfelelően nehezebben illeszkedik be a már kialakított rendbe és a tagsága gyakorlatilag kudarcnak van ítélve [15, 26 o.].

A fenti feltevés tudományosan nem helytálló, hiszen a csatlakozási kritériumok és támogatások a tagjelölt országok modernizációjáért és jogállamiságáért felelnek, a tagjelölt államok felzárkózását segítik elő.

¹ Gondolunk itt Görögország, Portugália, Spanyolország és 2004-es EU-s csatlakozásokra.

A szervezet minden alkalommal figyelembe veszi az adott ország történelmi múltját és geopolitikai helyzetét, hiszen ezeket követően születnek meg a megállapodások a csatlakozással kapcsolatban. A 2004-es csatlakozás alkalmával már felmerült a hipotézis, hogy a posztoszocialista országok alkalmatlanok a demokratikus fejlődés útjára lépni. Közel 20 év elteltével azonban bátran megállíthatjuk, hogy sikeres volt a bővítés – Lengyelország napjainkra igen jelentős súllyal rendelkezik a Közösségen belül, Csehország is sikeres felzárkózó politikát folytat.

Ugyanakkor elsősorban meg kell határoznunk a bővítési politika fogalmát és lehetséges értelmezéseit. A legegyszerűbb értelmezés szerint – ami nem csak az EU-ra vonatkoztatható – a bővítés általában olyan folyamat, amely során egy kívülálló valamely nemzetközi vagy regionális szervezet tagja lesz [55].

A „bővítés” kifejezés az Unió oldaláról újabb tagállam felvételét jelenti soraiba, míg az integráción korábban kívülálló ország oldaláról az uniós tagság elnyerését „csatlakozás”-nak nevezzük. A bővítési politika fő célja az egységes Európa megteremtése, ezáltal a béke, a demokrácia és a jólét elősegítése [63].

Természetesen a legtöbb szakértő pozitívan áll hozzá az Európai Unió bővítési politikájához, hiszen az kiváló tesztje az EU értékeinek, abban az értelemben, hogy milyen eredményeket értek el a csatlakozott országok az *aquis Communautaire* (közösségi jog) és a Koppenhágai kritériumok megvalósítása során. Mindez szorosan összefügg az európai szabad-piacgazdaság és a demokrácia elveinek az EU új tagállamaiban – amelyek gazdasági fejlettségi szintjüket és politikai hagyományaikat tekintve különböznek a régi tagállamoktól – való megvalósíthatóságának kérdésével [36].

Glenn John értelmezése szerint a bővítés olyan formális folyamat, amely során egy harmadik fél számára lehetővé válik a taggá váláshoz vezető tárgyalások megkezdése és lefolytatása [20]. Sedelmeier ezzel ellentétben azon az állásponton van, hogy a bővítés egy összetett folyamat, tehát a bővítés nem más, mint az Unió stabilitásának és megerősítésének módja, amely során a

közösségi normákat, szabályokat és értékeket transzferáljuk, ezek átvételére és alkalmazására ösztönözzük a harmadik országokat.

Számos kutató a bővítést az Unió kifele irányuló cselekvőképességének tekinti (Ginsberg 1989; Grabbe 2000; Hill 2000), míg mások olyan politikaformáló- és átalakító (polity-building és polity-transformation) folyamatként ábrázolják, amely az európai integráció szerves része (Schmitter 1996; 2002; Monar 2000; Pierson 1995; Zielonka 2001) [55].

A csatlakozási folyamatot a külpolitika egyik formájának is tekinthetjük, amikor a tagjelölt ország a gazdaságát és politikáját az Unióéhoz igazítja. Nem hagyható figyelmen kívül a bővítés szociális, normatív faktora sem, amely magában hordozza az uniós identitás kiszélesítését, valamint az alapvető emberi jogok és demokratikus értékek térbeli kiterjedését is [23, 7 o.].

A bővítési folyamathoz négy alapvető esemény kapcsolható: az intézményesülés az első lépcsőfok, amelynek során az Unió és egy harmadik ország között létrejön a kapcsolatfelvétel és párbeszéd. Ezt követi a csatlakozási kérelem benyújtása, majd a bővülési folyamat legfontosabb része, a tényleges csatlakozás. A negyedik lépés az Unió történetében elméleti, hiszen a Közösség dönthet a kizárásról is [22, 45 o.].

A bővítés – mint gyakorlat –, az Európai Közösségben 1973-ban jelenik meg, ez a folyamat több időszakaszban ment végbe. Nagyon fontos tényező a csatlakozni kívánó országok geopolitikai helyzete, hiszen többen a kezdetektől számos döntő tényezővel rendelkeznek. Ez minden csatlakozás során jelen van, 1973-ban Dánia, az Egyesült Királyság és Írország felvételtelekor is, Görögország 1981-ben (az EK megakadályozta, hogy a Szovjetunió érdekszférájába kerüljön), Spanyolország és Portugália pedig 1986-ban csatlakozott az Unióhoz [12, 13 o.]. Ausztria, Finnország és Svédország 1995-ben lépett be az EU-ba. 2004-ben pedig az eddigi legnagyobb bővítés – megnyitotta az utat a fejlődés és demokrácia felé Közép- és Kelet-Európában – Ciprus, a Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia lett az Európai Unió tagja. Ezt

követően 2007-ben Bulgária és Románia is csatlakozott az Unióhoz. Horvátország 2013. július 1-én lett jogerősen is az EU tagja [34].

A Bizottság akkori elnöke, Jacques Santer a bővítés mellett tette le voksát: *„történelmi fordulópontot jelent Európa számára, olyan lehetőséget, amely növeli biztonságát, gazdasági potenciálját, kulturális sokszínűségét és a világban betöltött szerepét”* [9].

Az eddigi bővítések alapján bebizonyosodott, hogy a gazdasági és politikai érdekek összefonódnak, mert minél stabilabb gazdasággal rendelkezik a tagjelölt állam, annál nagyobb politikai hangsúly fektetnek a csatlakozásra, mivel az hatalmas előnnyel és alacsony költséggel jár. A bővítés tehát lényeges eleme az Uniónak, amelyből profitálni is tud, ugyanakkor a külső cselekvőképességét is meg tudja erősíteni. Ezáltal pedig komplex változásokat idéz elő a régióban, mind intézményi, gazdasági, kulturális szinten.

Jelenleg láthatjuk, hogy az Unió a további bővítések során új és véglegesnek tekinthető társulási formák megvalósításán fáradozik, amelyek egyrészt jobban megfelelnek a kevésbé fejlett államok részleges integrálásának, ugyanakkor nem jelentenek teljes tagságot, másrészt a Közösséget sem terhelik meg sem gazdaságilag, sem szociálisan, sem politikailag [63].

2022 februárjától az orosz-ukrán háború újabb kihívás elé állította az EU-t. Sajnos a tagállamok nem tudnak egységesen fellépni Ukrajna csatlakozásának gyorsítása érdekében. A „különutas” politika és engedmények Görögország esetében sem vezettek sikerhez, a mostani helyzet pedig még összetettebb és súlyosabb következményeket vonhat maga után.

1.2. Az Európai Unió bővítési politikájának jogszabályi háttere

Az Európai Gazdasági Közösség, később Európai Unió megalakulásától kezdve számos bővítésen esett át. A kezdeti 6 tagállam napjainkra 27 tagállamú föderációvá nőtte ki magát. A bővítések több fázisban mentek végbe és a jogszabályi változások által érték el a mai formájukat.

Az adott alfejezet a bővítési politika jogszabályi háttérét kutatja, a Közösség főbb jogforrásain keresztül mutatja be a bővítési politika evolúcióját. Munkánk során a bővítési politika hat lépcsőfokát különítettük el, ezek a következők:

1. Az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés;
2. Római Szerződések – az EGK-Szerződés és az Euratom-Szerződés;
3. Egységes Európai Okmány;
4. Maastrichti Szerződés;
5. Koppenhágai Kritériumok;
6. Amszterdami Szerződés;
7. Lisszaboni Szerződés.

Az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés

A hatok képviselői 1950. június 20-án ültek tárgyalóasztalhoz Párizsban, s a Montánunió szerződését 1951. április 18-án írták alá [11]. A ratifikálási eljárások után az egyezmény 1952. július 25-én lépett hatályba és 2002. július 23-án hatályát veszítette, mivel csak ötven évre kötötték. Az ESZAK-Szerződés rendelkezései a megszűnést követően bekerültek az EK (EGK) Szerződésbe. Levonhatjuk a következtetést, a program célja nem volt más, mint egy francia-német tengely körül szerveződő európai föderáció [51, 31 o.].

Számunkra fontos jelleggel bír a Szerződés 98. cikke, amely többek között tartalmazza, hogy az adott társulás nem zárt és a közeljövőben csatlakozásra is sor kerülhet bizonyos feltételek mellett, ebből adódóan ahhoz később harmadik államok is csatlakozhatnak, ennek a feltételnek a végrehajtását a Tanács végzi majd [13, 4 o.]. Ez azt jelenti, hogy már az alapító szerződéskor törekvések mutatkoztak egy bővítési stratégia kidolgozására, amely az első csatlakozásokat követően már pontosításra került.

Európai Gazdasági Közösségeket létrehozó szerződés

Az alapító hat országnak második lépésben ki kellett dolgozniuk egy olyan tervezetet, amely az európai integrációs folyamatokat kiterjesztené a gazdaságra, hiszen meg kellett teremteni az áruk, szolgáltatások, a munkaerő és a tőke

szabad mozgását biztosító közös piacot. Ez vezetett az Európai Gazdasági Közösség és az Euratom megalakulásához [36, 72 o.].

1957. március 25-én írták alá a „Római Szerződéseket”, ennek az Együttes nyilatkozatának a nemzetközi szervezetek tagállamaival való együttműködéséről a következőket fogadták el: *„A Belga Királyság, a Németországi Szövetségi Köztársaság, a Francia Köztársaság, az Olasz Köztársaság, a Luxemburgi Nagyhercegség és a Holland Királyság kormányai, aláírták az Európai Gazdasági Közösséget és az Európai Atomenergia-közösséget létrehozó szerződéseket, tudatában az Európa jövőjéért vállalt felelősségüknek, amelyet piacaik egyesítésével, nemzetgazdaságaik egymáshoz közelítésével és az e területen folytatandó politika alapelveinek és szabályainak megállapításával magukra vállaltak, felismerve, hogy egy vámunió létrehozása és az atomenergia békés célú alkalmazásának fejlesztésén való szoros együttműködésük révén biztosítani tudják a gazdasági és társadalmi fejlődést, aminek nem csupán saját országuk, de a többi ország jólétéhez is hozzá kell járulnia; törekedve arra, hogy az ily módon megnyíló növekedési lehetőségekben ezek az országok is részesedjenek; kinyilvánítják készségüket arra, hogy e szerződések hatálybalépését követően más országokkal, így különösen azon nemzetközi szervezetek keretében, amelyekhez ezek az országok tartoznak, megállapodásokat kössenek a közös érdekeknek megfelelő célok megvalósítása és általában a kereskedelem harmonikus fejlődésének biztosítása érdekében”,* amelyek 1958 január 1-én léptek életbe [7].

Az EGK létrejöttékor még három különálló Közösségről beszélünk, ahol a tagjelölt országoknak egyszerre, külön-külön kell benyújtaniuk a csatlakozási kérelmeiket [3, 11 o.]. Ebből eredendően az ESZAK 98. cikkelyének tartalma megegyezik az Európai Gazdasági Közösség kibővített 237. és az Euratom 205. cikkének tartalmával.

Az EGK 237. cikke a jövőbeli bővítés főbb szegmenseit tartalmazza, amelyek a következők: *„Bármely európaiállam kérheti felvételét a Közösségbe.*

Kérelmét a Tanácshoz kell benyújtania, amely a Bizottság véleményének kikérését követően arról egyhangúan határoz.

A felvétel feltételeit és e szerződésnek a felvétel miatt szükségessé váló kiigazításait a tagállamok és a felvételét kérő állam közötti megállapodás rendezi. Ezt a megállapodást alkotmányos követelményeinek megfelelően valamennyi szerződő államnak meg kell erősítenie”. [7].

Ebből többek között az is következik, hogy a tagállamok is fontos szerepet kapnak csatlakozásoknál, mivel a Tanács és a Bizottság határozatán kívül a csatlakozni kívánó ország köteles megállapodást kötni a már meglévő tagállamokkal.

Egységes Európai Okmány

Az olajválságok következtében a Közösségen belül a nemzeti piacok védelme érdekében a korábbiak sokszorosára emelkedtek az úgynevezett „nem vámjellegű korlátozások”, amelyek lehetetlenné tették a közös piac teljes megvalósítását és az addig elért eredményekre is veszélyesek voltak. A döntéshozatal bizonyos mértékű átalakítására volt szükség, amelyhez kellett a Római Szerződés módosítása is.

A 80-as évek közepére ehhez már megérették a politikai feltételek, a tagállamok készek voltak feláldozni nemzeti szuverenitásuk egy részét, amely segítségével a Közösség kijuthat a válságból és új lendületet adhat az integrációnak. A piacok rugalmassá tételére, valódi közös piacok kialakítására a Bizottság kidolgozta a Fehér Könyvet², amely tartalmazta azoknak a problémáknak (határellenőrzés, költségvetési, adózási szabályok, a tagállami jogszabályok, stb) a felszámolását, amelyek az igazi közös piac létrejöttét akadályozták. Ennek eléréshez fontos volt a tagállamok egyetértése, politikai akarata. Így született meg a Római Szerződést módosító Egységes Európai Okmány [48, 41-42 o.].

²A fehér könyv meghatározza a Bizottság megközelítését az Európai Unió pozitív szerepének kialakítására a kiváló minőségű általános érdekű szolgáltatások kifejlesztésének elősegítésében, és közzéteszi a minden uniós polgár és vállalkozás kiváló minőségű és megfizethető szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek biztosítását célzó stratégia fő elemeit.

Ez utóbbit 1986. február 18-án írták alá és 1987. július 1-én lépett hatályba. A dokumentum azért kapta az egységes (unique) nevet, mert így próbálták kiemelni azt a tényt, hogy a dokumentumot (okmányt) egységes egésznek kell tekinteni, amely egy olyan megállapodás a tagállamok között, amely darabokra hullhat, ha részenként fogadják el és elveszti a célját. A tagállamok ezzel az okmánnyal kívántak választ adni az intézményi reformok kérdésére, amely 1980-as évek elejétől foglalkoztatta az embereket [2].

Timothy Bainbridge is említést tesz a Cockfield-féle fehér könyvről, amely elengedhetetlen az egységes piac megvalósításáért, ennek eléréséhez szükség van egy meghatározott jogalkotási programra és a döntéshozatali eljárásokat pedig fel kell gyorsítani. Az Európai Tanács 1985 júniusában a milánói ülésen elfogadta a Cockfield-féle fehér könyvet, többek között szó volt egy kormányközi konferencia összehívásáról, amelyen megvitatnák a Szerződések módosítását [62, 117 o.].

A konferencia első ülésre 1985 szeptemberében került sor, majd az év decemberében a luxemburgi ülésen az Európai Tanács valamennyi kérdést megvitatott, a fennmaradandó problémák megvitatása a később ülésező Általános Ügyek Tanács foglalkozott. A tervezet 1986 januárjában már aláírásra kész volt [62, 118 o.]. Az EEO-t nem minden tagállamban ratifikálták időben, így az 1987. január 1-je helyett csak 1987. július 1-jén lépett hatályba.

1992. december 31-ig az egységes piac megvalósításának érdekében körülbelül 300 új közösségi jogszabály bevezetésére volt szükség, természetesen a párhuzamos tagállami jogharmonizációjára is. Az okmány elfogadásával megváltozott a Parlament szerepe is, amely nagyobb döntéshozatali szerephez jutott. A Parlament számára a döntő változást a két új döntéshozatali eljárás vezette be, ezek voltak: a hozzájárulási és együttműködési eljárás. Még meg kell említenünk azt, hogy az EP nem lett jogalkotó szerv, még mindig a Tanácsé volt a végső döntés megalkotásának a joga [54, 102 o.].

Változás történt a bővítés feltétekről is, az EGK-Szerződés 237. cikkét részletesen tanulmányoztuk, ez módosult némiképp. Az első bekezdést

felváltotta a következő: *„Bármely európai állam kérheti felvételét a Közösségbe. Kérelmét a Tanácshoz kell benyújtania, amely a Bizottsággal folytatott konzultációt és az Európai Parlament tagjainak abszolút többségével elfogadott hozzájárulását követően arról egyhangúan határoz”* [2].

A Parlament működésébe „bevezették” a hozzájárulási jogkört, a csatlakozásokhoz, társulási szerződésekhez pedig kellett az EP egyetértése. Emellett bővült az Európai Parlament jogköre, amennyiben a miniszteri tanács fontosabb döntéseihez immár szükséges volt a Parlament egyetértése is [51, 22 o.]. A külpolitikai egyeztetés és együttműködés továbbra is kormányközi jellegű maradt. Az okmány legfontosabb eleme az egységes belső piac megvalósításának szerződésbe foglalása többségi szavazással hozott döntések útján.

A Maastrichti Szerződés

Mivel az Egységes Európai Okmány nem hozott előrelépéseket az Európai Unió létrehozásával kapcsolatban, kérdésessé vált a tagállamok hozzáállása is a jövőbeni gazdasági- és jogi unió létrehozásáról és az Európai Parlament szerepéről is. A Maastrichti Szerződést 1992. február 7-én írták alá és 1993. november 1-én lépett életbe, innentől Európai Unióról beszélünk [8].

Döntés született a bővítés jellegéről is, életbe lépett az O. cikkely, amely megszüntetett minden korábbi szabályozást, de újat tartalmában nem hozott, hiszen megismételte és megerősítette az EGK 237. cikkelyének alapvetéseit: *„Bármely olyan európai állam kérheti felvételét az Unióba, amely tiszteletben tartja a 6. cikk (1) bekezdésében megállapított alapelveket. Kérelmét a Tanácshoz kell benyújtania, amely a Bizottsággal folytatott konzultációt és az Európai Parlament tagjainak abszolút többségével elfogadott hozzájárulását követően arról egyhangúan határoz”*.

Koppenhágai Kritériumok

Nagy jelentőséget tulajdoníthatunk az Európai Tanács 1993-ban, Koppenhágában tartott ülésén elfogadott kritériumoknak, amelyek a csatlakozással kapcsolatos feltételrendszert dolgozták ki, ennek értelmében a

jövőbeni csatlakozni kívánó feleknek a következő elvárásoknak kell eleget tenniük a sikeres integrálás végett:

- A demokráciát, a jogállamiságot, az emberi jogokat, valamint a kisebbségek tiszteletét és védelmét garantáló intézmények szilárdsága;
- Működő piacgazdaság megléte, illetve a kihívások felvállalása, amelyeket az unió egységes piacán belüli versengés és a piaci erők jelentenek;
- A közösségi jogszabályokból fakadó jogok és kötelezettségek vállalásának képessége;
- A politikai, gazdasági és monetáris egységre való törekvéssel történő azonosulás;
- Az Unió képessége új tagállamok befogadására az európai integráció lendületének fenntartása mellett.

A Bizottságnak a fenti kritériumok figyelembevételével kell meghoznia a döntést a tagjelölt országokkal kapcsolatban [5]. A Koppenhágai Kritériumok szerint a csatlakozni kívánó országnak hármas kritériumrendszernek kell megfelelnie: politikai és gazdasági kritériumok, illetve a közigazgatási és intézményi kapacitása, az uniós előírásoknak való megfelelése.

Az Amszterdami Szerződés

1997. október 2-én írták alá és 1999. május 1-től van hatályban. Az adott Szerződés a Torinóban megkezdett tárgyalások következménye, módosította az EU alapszerződéseit és immáron nagy hangsúlyt fektettek a bővítések homogén értelmezésére is. Meg kell említenünk, habár fő céljai közé sorolták a bővítéssel kapcsolatos intézményi reformokat, ezekről mégsem született döntés a tárgyalások során.

A Maastrichti Szerződés 0 cikkelyét felváltott a 49. cikkely, amely módosította, 6 (1) cikkelyt, s az új tagfelvételi szabályok szerint: *„Bármely olyan európai állam kérheti felvételét az Unióba, amely tiszteletben tartja az F(1) cikk bekezdésében megállapított alapelveket. Kérelmét a Tanácshoz kell benyújtania, amely a Bizottsággal folytatott konzultációt és az Európai Parlament tagjainak abszolút többségével elfogadott hozzájárulását követően*

arról egyhangúlag határoz”. Az F(1) cikk szerint „Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban” [1]. A bővítésekkel kapcsolatban azonban nem történt megújulás, az eddig kidolgozott rendszert jogszabályokkal erősítették meg és épült be a nemzetközi jogrendszerbe.

Egy kis kitérőt érdemes tennünk a témával kapcsolatban, mivel az egységes feltételrendszert megelőzően is feltételekhez voltak kötve, igaz ezek nem rugalmasak voltak és nem egyidejűleg kerültek be az Európai Közösség jogrendszerébe.

A tagjelölt államoknak a Hágai Európai Tanács 1969. december 1-2. kommunikéje értelmében a tagjelölttel a tárgyalások csak akkor kezdődhetnek meg, ha az elfogadta a Szerződéseket és azok politikai céljait. Továbbá, mint feljebb említésre került, az *acquis communautaire* teljes elfogadására volt szükség, amelyet nem lehetett hatályon kívül helyezni korábbi rendeletekre és törvényekre hivatkozva. Fontos volt az átmeneti időszak betartása a sikeres integráció miatt, hiszen ekkor gyors ütemben figyelhető meg a fejlődés és flexibilitás a tárgyalások során.

Érdemes kiemelni a Nizzai Szerződést, amelyet 2001. február 26-án írták alá és 2003. február 1-jén lépett hatályba. Ez a dokumentum mintegy kiegészített változata a Maastrichti Szerződésnek, tovább a Római Szerződésnek. A Nizzai Szerződés, bár egyértelműen az Egységes Európai Okmány, a Maastrichti Szerződés és az Amszterdami Szerződés által véghezvitt, ám mélyebb integrációt célzó folyamat egyértelmű folytatásának tekinthető, elődeivel szemben elsősorban nem az integráció újabb területekre való kiterjesztését és az Unió újabb hatáskörökkel való felruházását célozta meg, hanem azt, hogy a meglévő hatáskörökkel kapcsolatos döntéseknél lehetővé tegye a gyorsabb döntéshozatalt, illetve könnyítse a tagállamok megegyezését annak érdekében, hogy az EU a tagállamok nagyarányú bővülést követően is hatékonyan tudjon működni [15, 23 o.].

A Lisszaboni Szerződés

Nagy jelentőséggel bír a Lisszaboni Szerződés, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá és 2009. december 1-én lépett életbe [6]. A Lisszaboni Szerződés módosítja az uniós tagság megszerzésére, valamint a tagságból eredő jogok felfüggesztésére vonatkozó szabályokat, továbbá az integráció történetében első alkalommal kifejezetten rendelkezik az Unióból való kilépésre vonatkozó eljárásról is [53,17 o.].

Az EU-Szerződés 49. cikkelye szerint bármely olyan európai állam kérhette a felvételét az Unióba, amely tiszteletben tartja az EU-Szerződés 2. cikkelyében megállapított alapelveket (ezek a szabadság, demokrácia, emberi jogok és alapvető szabadságok, valamint a jogállamiság). A koppenhágai kritériumokra, így utalnak: „Az *Európai Tanács által megállapított feltételeket figyelembe kell venni*” [6]. A tagsági kérelem elfogadásával szemben a Lisszaboni Szerződésben sem változik ugyanakkor a csatlakozási szerződés elfogadásának eljárása. A csatlakozás jóváhagyásához továbbra is szükség, hogy a csatlakozási szerződést minden tagállam belső alkotmányos követelményeinek megfelelően megerősítse. Minden egyes tagállam és az Európai Parlament is továbbra is vétójoggal rendelkeznek új tagállam felvételét illetően [45, 17 o.].

A mai Európai Unió több évtized gyakorlati tapasztalata, hiszen a Római Szerződések hatályba lépésekor, 1958-ban csak a Hatok Közösségéről beszélhetünk. A különböző bővítések során hol gazdaságilag stabil országok csatlakozását fogadták el (Nagy-Britannia, Dánia, Ausztria), hol pedig félperifériára süllyedt vagy a Szovjetunió érdekszférájához tartozó országok (Görögország, Írország) számára nyújtott biztos menedéket az integráció.

A Tanács már 2020-ban is felülvizsgálta az EU bővítési módszertanát. Ezzel elősegítve, de kontrollálva a Nyugat-Balkán és Ukrajna integrációs lehetőségeit. Ez többek között azt is jelenti, hogy nagy hangsúlyt kapnak az alapvető reformok a jogállamiság, az alapvető jogok, a gazdasági fejlődés és a versenyképesség, a demokratikus intézmények megerősítése és a közigazgatási reform területén [28].

Kutatásunk során meggyőződhattünk arról, hogy mennyire fontos a bővítési politika homogén értelmezése és használata. A folyamat mai összetett értelmezését több mint ötven éven keresztül az alapító szerződések bővítésre vonatkozó jogi szabályozásának bővítése által érte el. Az európai uniós tagság egyik elengedhetetlen feltétele lett az Európához való tartozás, csatlakozási kritériumok szigorú betartása a stabilitás érdekében, demokratikus jogállamok létrehozása/fenntartása, amelyek tiszteletbe tartják az emberi jogokat és azon belül a kisebbségekhez tartozó személyek jogait is. Fontossá vált többek között az EU-s intézmények objektív szerepe a félig zárt nemzetközi bővítések során.

2022 júniusában Ukrajna, majd decemberben Bosznia-Hercegovina is megkapta az EU-tagjelölti státuszát. Ugyanakkor a kiújult etnikai ellentétek, az orosz-ukrán háború nagyon befolyásolják az Unió bővítési politikáját is. 2022 nyarán az Európai Bizottság 7 pontban foglalta össze azokat a kritériumokat, amelyek Ukrajna tagjelölti státuszának fenntartásához szükségesek. Ezek teljesítése, illetve az erről szóló jelentések vizsgálata jelenleg is zajlik.

II. FEJEZET

GÖRÖGORSZÁG EURÓPAI UNIÓS TAGSÁGÁNAK ELEMZÉSE

2.1 Görögország általános jellemzése

A Földközi-tenger európai államai közül Görögország a legtipikusabban mediterrán jellegű, nemcsak fekvése, természeti adottságai, hanem az azokra épülő gazdálkodási formák alapján is. Északi országrésze szoroson tapad a Balkán-félsziget testéhez, délebbre elkeskenyedve félszigetekre tagolódik, végül nyugat, dél és kelet felé kiterjedt szigetvilágban oldódik fel (kb. 1300 sziget, közülük 170 lakott). Athéntől, a fővárostól csaknem minden irányban mintegy 450 km-re húzódnak a legtávolabbi államhatárok, ám közöttük száz és száz kilométeren át tenger hullámzik. A szigetvilágra esik az ország területének (ami 132 ezer km²) egyötöde, 11 milliós népességének pedig valamivel több mint egytizede [61, 202 o.].

Görögország Európa délkeleti részén, a Balkán-félsziget déli végén foglal helyet. Északon Albániával, Észak-Macedóniával és Bulgáriával, keleten pedig Törökországgal határos. A kontinentális Görögország keleti és déli partjait az Égei-tenger, míg nyugati partjait a Ión-tenger mossa. Mindkettő a Földközi-tenger keleti medencéjének része, amely számos szigetnek ad otthont.

A görögök magukat helléneknek, országukat pedig Hellas-nak hívják; a „Görögország” kifejezés csupán későbből, a római hódítóikból származik. A Kr. e. 8. századtól a gyarmatosítás eljuttatta a görögül beszélőket a Földközi-tengeren keresztül, a Fekete-tengerig, Törökországtól egészen Észak-Afrikáig, Olaszországig, Franciaországig és Spanyolországig.

A mai görög állam területe a XIX–XX. század folyamán több szakaszban szabadult fel a török uralom alól, amit a következő térképes ábra megfelelően szemléltet:

1.sz. ábra: A görög területek visszacsatolásának szakaszai

Forrás:http://jeney.web.elte.hu/2011_0001_527_eu_regionalis_foldrajz_2.pdf

A szomszédos Törökországgal való konfliktusa az I. világháborút követő határváltozásokat követően élesedett ki: ekkor 1,3 millió görögöt telepítettek ki az Égei-tenger kis-ázsiai partvidékéről, ugyanakkor 600 ezer török kényszerült elhagyni Görögországot. Ciprus részleges török megszállása (1974), valamint az Égei-tenger kontinentális talapzatáért/légteréért folyó, kisebb katonai incidensekbe torkolló vetélkedés tovább mérgesítette a helyzetet.

Görögország azután lépett be a II. világháborúba, hogy a fasiszta Olaszország megtámadta, amivel szemben még képes volt ellenállni, ám a náci Németország beavatkozása ellen már nem tudott mit tenni. Ekkor vette kezdetét a tengelyhatalmak országai által való megszállás időszak (1941–1944). [61,203 o.].

Államszervezeti berendezkedés

Görögország, hivatalos nevén Görög Köztársaság vagy görögül Elinikí Dimokratía. Már nevéből kitalálhatjuk államformáját, amely parlamentáris

köztársaság. Az 1975-ös alkotmány értelmében Görögországnak parlamenti kormányzási formája van. A miniszterelnök a kormány vezetője, a parlamenti helyek többségével rendelkező párt vezetője. A miniszterelnök által vezetett kormány beszámolási kötelezettséggel tartozik a Parlament felé. A Parlament egyetlen kamarából áll, legfeljebb 300 képviselőből, akiket négyéves időtartamra választanak meg [61, 202 o.]. A kormány élén a miniszterelnök áll, a politikai hatalom jórészt az ő kezében van, az államfő (elnök) szerepe elsősorban protokolláris. A végrehajtó hatalmat a kormány gyakorolja [30]. 2020-ban Katerína Szakellaropulut választották meg Görögország köztársasági elnökének, így először lett nő az első számú közjogi méltóság. 2023. május 25-től Joannisz Szarmasz az ideiglenes miniszterelnök.

A Tanács magában foglalja a miniszterelnököt, a parlamenti ellenzék vezetőjét, a parlament elnökét és a volt miniszterelnököket, valamint a demokratikusan megválasztott kormányok elnökeit. Az elnöknek vétójogot kell fűznie a számlákhoz, de a vétót le lehet győzni a parlamenti képviselők abszolút többségével.

Közigazgatási felosztás

Görögország 13 régióra oszlik (Athosz-hegyi Köztársaság autonóm szerzetesi köztársaság (Kariész), Attika (Athén), Dél-Égei-szigetek (Ermúpoli), Ípirosz (Joánina), Észak-Égei-szigetek (Mitilíni), Jón-szigetek (Korfu), Kelet-Makedónia és Thrákia (Komotiní), Közép-Görögország (Lamía), Közép-Makedónia (Szaloniki), Kréta (Heraklion), Nyugat-Görögország (Pátra), Nyugat-Makedónia (Kozáni), Peloponnészosz (Trípoli), Thesszália (Lárisza). Ezeket viszont 51 kisebb közigazgatási körzetre (úgynevezett numoszra) osztják. Ezek megyékből állnak, a megyéket pedig önkormányzatokra, kinotitokra (településekre) osztják. Az Athosz-hegyi kolostorok különleges autonóm státusszal rendelkeznek [30, 84 o.].

Igazságszolgáltatási rendszer

Az igazságszolgáltatási rendszer magában foglalja a polgári és a büntető bíróságokat. A Legfelsőbb Bíróság az alsóbb bíróságok fellebbezéseit vizsgálja

felül. Ha valamely bíróság vagy közigazgatási hatóság egymással ellentmondó határozatokat hoz, a külön fellebbviteli bíróság az eseteket e határozatoknak az ország alkotmányának való megfelelése fényében vizsgálja meg [30].

2.2 Görögország integrációs törekvései és a görög polgárháború

Görögországot tekintik az európai civilizáció egyik bölcsőjének, ahol már az ókorban lefektették az orvostudomány, filozófia, történelem, matematika alapjait. A görögök a klasszikus demokrácia megteremtői, amelyben fontos szerepet játszottak a városállamok.

Az állami berendezésük köztársasági alapokon nyugszik, az alkotmányukat 1975-ban fogadták el, legfejlettebb régiójuk az athéni, az ipari termelés 50 %-a ebben a régióban történik. A görög felzárkózás nagyban kihatott a gazdaságra is, amely sajátos hozzáállásukkal magyarázható, nem szándékoztak a Közösséghez igazodni, inkább kihasználták az általa nyújtotta lehetőségeket [62,204 o].

Az adott alfejezet a hellének integrálását öleli fel a II. világháborút követő időszakról egészen az 1981-es Európai Közösségekhez való csatlakozásig.

2. sz. ábra: Görögország térképe

Forrás: <https://www.enchantedlearning.com/europe/greece/map/>

Görögország merőben más helyzetben volt, mint szomszédai, hiszem nem csupán a második háború következményeivel kellett megküzdenie, mivel az 1945-ben kitört polgárháború teljesen romba döntötte az amúgy is kilátástalan helyzetben lévő államot. Görögország egyedül nem is volt képes szembeszállni a radikális erőkkel, a brit kormány, későbbiekben pedig az USA segített az ország stabilitásának a helyreállításában. Már ekkor is rengeteg pénzt áldoztak Görögország helyreállítására, ami csak később derült ki, hogy önmagában nem oldja meg az ország pénzügy gondjait. Ez a hellén állam próbája is volt, hiszen egy félperifériás ország létre lett az EK tagja [38, 156 o].

A tényleges görög integráció – amely a polgárháború lezárása, tehát 1949 után épül ki –, egy sor előzménnyel járt. Érdekes szemügyre venni ezeket a történéseket, amelyek befolyással voltak a gazdasági és társadalmi változásokra egyaránt, és előmozdítói lettek a görög integrációnak.

A déli euróövezeti (Spanyolország, Olaszország, Portugália) országokkal együtt Görögországban sem létezett az az erős középosztály, amely a XVIII. században az ipari forradalom élére állt volna. Athén ebből a szempontból is kilóg a sorból: az országot nem csak a Kárpátok választották el fizikai értelemben vett „kontinentális” Európától, hiszen az európai tudomány és kultúra főáramlatai is nagy ívben elkerülték a Peloponnészoszt. A félsziget több száz éven át az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozott, amely mint ismeretes, nem az ipari erejéről híresült el [43].

A modern Görögország 1829-ben jött létre. A függetlenség kivívása nem jelentett nagy sikert, számos problémával kellett szembenézniük, hiszen az önállóság kivívása nem járt biztos gazdasági alapok megteremtésével. A fiatal görög államnak az egyik legnagyobb gondja a rossz gazdasági környezet, rossz gazdaságpolitika volt, így az ország 1843-ban, 1860-ban és 1893-ban is a csőd közelébe jutott, továbbá a XX. század folyamán több elhibázott lépés is isokolható azzal, hogy tovább gyengítette, az amúgy sem erőtartalékairól híres államot [54, 64 o].

A II. világháború sem kerülte ki a hellén népet. Már 1941 júniusában volt szerencsájük megismerni a német-olasz-bolgár megszálló csapatokat. Még Winston Churchill szerint is Görögországnak földrajzi fekvésének köszönhető stratégiaileg fontos szerepe volt, így nem csoda, hogy hamarosan a németek is megjelentek a térségben. Erre az időszakra is jellemző (mint majd évtizedekkel később), hogy a görög lakosság nem hagyja magát legyőzni és felvette a küzdelmet a német megszállás ellen. Ugyanakkor a görög állam egyedül képtelen volt folytatni a harcokat. Itt érkezik az angol segítség, amely révén az 1944-es év őszére sikerül felszabadítani a megszállt területeket a német-bolgár megszállás alól, sőt, az angolok még egy nagy sikert is elkönnyvelhettek, mivel Georgios Papandreu vezetésével a görög kormányt is visszaállították.

A második világháború után a Görögországot megrázó polgárháború már világosan jelezte a korábbi szövetséges hatalmak közötti viszony konfliktusossá válását. Ugyanakkor ez a háború a hellén belpolitikai kétségbeesésnek is az eredménye volt.

Először is a királyi trónt egy dán származású, nem igazából meggyökeresedett dinasztia foglalta el, másfelől II. György király 1936-ban véget vetett a demokráciának és Joannisz Metaxas tábornok fasizáló diktatúrájának kiépítését segítette elő. Athén a világháborút követően összehasonlíthatatlanul nagyobb hátrányt volt kénytelen ledolgozni az újjáépítés megkezdésekor, mint Európa többi állama. A partizánharcok során a polgárookra komoly megtorlás várt, a brit tengeri blokád és a Németországba szállított export miatt a népesség éhezett [37, 17 o].

Az említett polgárháború kitöréséhez nem csak belső okok vezettek, abban nemzetközi háttérnek és nagyhatalmaknak is fontos szerep jutott. A meglévő történelmi dokumentumok szerint a görög fegyveres küzdelmeket három szakaszra oszthatjuk fel, ami a későbbiekben meghatározta majd a déli ország politikai sorsát, nemzetközi orientálódását:

- összeapások a görög hegyekben lévő ellenálló csapatok között 1943-ban.

- athéni és epiroszi térségekben lévő harcok 1944 folyamán.
- az igazi polgárháború kiszélesedése 1945-1949 között.

Egyik szakaszból nőtte ki magát a következő, nem tudták befejezni a háborút, az erőszak, a bizonytalanság egyre nőtt. Ugyanakkor a harmadik szakasz végezte a legnagyobb pusztítást, amely évtizedekre meghatározta a görögök sorsát [57, 18 o.].

A görög ellenállási mozgalom valójában nagyon eltérő irányzatokra oszlott. Két erős katonai csoportosulás működött ekkor hellén területen, ezek:

- Nemzeti Népi Felszabadító Hadsereg (ELASZ), amelyet alapvetően a baloldali erők tartottak befolyásuk alatt;
- Görög demokratikus Nemzeti Hadsereg (EDESZ), amely egy a monarchistákhoz közel álló liberális és konzervatív áramlat volt.

1943-ban a feszültség már olyan nagy volt az ellenállás két csoportja között, hogy már ebben az évben súlyos fegyveres összetűzésekre került sor az ELAS és az EDES erői között.

Ez a súlyos törésvonal visszaköszönt a görög hadseregben is, amely a brit erők oldalán harcolt a Közép-Keleten. A hadsereg soraiban mutatkozó mozgolódás hatására Winston Churchill parancsot adott a görög hadseregből a baloldali elemek eltávolítására, ami hozzájárult II. György király helyzetének a konszolidálásához, aki ígéretet tett a demokratikus erőknek, hogy Görögországban általános választásokat fognak tartani és olyan kormányt alakít, amelyben minden antifasiszta erő képviselve lesz [37, 21 o.].

Ugyanakkor jelentős politikai űr keletkezett, amelynek betöltése azokra várt, akik magukhoz ragadják a hatalmat, az állam vezetésének jogát. A görögök kommunisták voltak szerencsés helyzetben, mivel Európa-szerte megerősödtek a kommunisták, előrenyomulásuk még a Balkánra is kiterjedt. Éppen ezért abban reménykedtek, ha ők kerülnek hatalomra Moszkva támogatni fogja őket [57, 19 o.].

Churchill úgy vélekedett a görög ellenálló csoportok közönséges törvényen kívüliek és egyszerűen el kell tiporni őket. Ebben a nézőpontban a görög király

(mellékesen Viktória királynő dédunokája), mint törvényes uralkodóként kapott szerepet, aki hű szövetségese az angoloknak. Mindazonáltal a britek abban is érdekelték voltak, hogy a görögök (a nép) az ő oldalukon álljanak. Ebből kifolyólag mindvégig a britek határozták meg a polgárháború kimenetelét.

Ezt a szakaszt a varkizai egyezmény zárja le, amit Nagy- Britannia görög győzelemként könyvel el. A február 12-én aláírt varkizai egyezmény a fegyveres milíciák lefegyverzéséről és felosztatásáról, valamint a fegyverek beszolgáltatásáról és a hadsereg demokratizálásáról rendelkezett. Az egyezménnyel az általános választások megszervezéséhez kedvező feltételeket akarták megteremteni. Éppen ekkor szélsőjobboldali fegyveres csoportok léptek fel az egész országban, amelyek profasiszta és konzervatív elemeket foglaltak magukban, s céljuk a terror légkörének megteremtése volt [37, 22 o].

Maga a harmadik szakasz öltött ténylegesen nemzetközi jelleget. A britek még mindig kommunistaellenes politikát folytattak Görögországban, támogatták azokat a politikusokat, akik kommunistaellenesek voltak. Azt akarták, hogy megerősödjön meg a jobboldal, rendet teremtsenek az államban, és a már megújult és megerősödött hellén állam Nagy-Britannia szövetségese legyen. Figyelmen kívül hagyták a baloldalt, hisz az is megerősödhet, mivel azokat Moszkva támogatta. Ezek után jutott jelentős szerephez az USA is, mivel mint nagyhatalom és a Szovjetunió ellensége, nem hagyhatta Görögország elszovjetizálódását.

Az angolok sem tudták a végletekig támogatni ezt a romokba heverő államot, mivel egy gazdaságilag tönkrement ország anyagilag is rászorul egy erős nagyhatalom támogatására. Nagy különbségek voltak a törvényhozásban is, ami sok angol vezetőnek nem tetszett, mert ellentmondott az ő törvényhozásuknak. Az angolok fokozatosan kivonultak és magukra hagyták a görögöket. A britek súlyos gazdasági gondjaik szorítása közepette tudatták, hogy ki akarják vonni magukat a harcokból. Ennek következtében 1947 márciusában a görög kormány az Egyesült Államok kormányához fordult segítségért, amely így egy újfajta beavatkozási és támogatási politikába kezdett

a kommunizmus által fenyegetett országokkal kapcsolatban. Parancsnokságával megszervezték „Görögország demokratikus hadseregét” [37, 23 o].

Sztálin az amerikaiak szerint expanziós, támadó politikát folytatott, ami ellen fel kell venni a harcot. Ennek a legmegfelelőbb helyszínéül 1947-ben Görögország bizonyult. Ezt megerősítik Dean Acheson külügyminiszter-helyettes szavai is, amelyet Trumanhoz intézet: *„Ha Görögország a kommunisták kezére jutna, akkor úgy érne, mint az alma, amely a rothadtak közé esve maga is elrothad a hordóban. Irán is elrothad majd tőle, és kelet felé haladva minden ország. Kis-Ázsián és Egyiptomon keresztül tovább rothaszt majd Afrikában, Olaszországon és Franciaországon keresztül Európában is, ahol a honi kommunista párt ereje már komoly fenyegetést jelent”* [57, 18 o.].

1947. március 12-én a kongresszust meggyőzték a Truman-doktrínája fontosságáról, mivel szerinte menthetlenné válik a helyzet, ha Görögország és Törökország nem kapja meg a szükséges segítséget, mert akkor Európán elhatalmasodik a kommunizmus. 1947. május 22-én került sor a szerződés aláírására, amely értelmében Görögország és Törökország 400 millió dolláros katonai és gazdasági segílyt kapott, továbbá vállalták, hogymegvédik őket a Szovjetuniótól. Magának a polgárháborúnak 158 000 halottja volt, s ha ehhez hozzávesszük a második világháború alatti görög veszteségeket, akkor azt kell mondanunk, hogy néhány év alatt a görög lakosság kb. 10 %-a veszett el. Ilyen helyzetben a jobboldal erőre tudott kapni és folytatta meggyökeresedését az országban [37, 23 o].

Az Európai Közösségbe való felvételt megelőzően a háború által életben tartott ipari termelés lassú hanyatlása volt megfigyelhető, s ez a trend csak nem akart megfordulni. A hatvanas-hetvenes években Európa perifériáin is elkezdődtek az iparosítások, Athént viszont a modernizációs kísérleteket csípőből elutasító katonai junta hajtotta igába. Görögország sok szempontból preindusztriális ország maradt, ahol az állam minden hatóságába csak néhány kartell és gazdag család szólhatott bele, ráadásul alig volt olyan nemzetközi cég, amely meg tudta vetni a lábát Hellász földjén. Az államadósság a nyolcvanas

években elszaladt, az 1981-es, viszonylag nyugodt szintről (34,5 %) a kilencvenes évekre három számjegyűvé nőtt az összeg, az infláció pedig 19 százalékos, az európai átlag háromszorosa lett - fény évekre a maastrichti kritérium 1991-es célszámaitól [43].

A görög törekvések kedvező visszhangra találtak Brüsszelben, s a közösség megkötötte fennállásának első európai társulási megállapodását. A társulási megállapodást, amely athéni megállapodásként vonult be a történelembe, 1961. július 9-én írták alá Athénban, 1962. március 14-én lépett életbe.

Itt elhangzottak stratégiai érvek is, mivel Görögország geopolitikailag Európához tartozott, sok közös történelmi, kulturális örökség kötötte össze őket, továbbá az EGK tudja biztosítani a görögök helyzetét, hozzásegítené az államot a további fejlődéshez, az ország demokratikus folyamatát tudnák stabilizálni, irányítani és befolyásolni tudnák az ország gazdaságát [53, 372-373 o].

A megállapodásnak volt olyan kritériuma, amely szerint a szerződő felek mérlegelik a görög helyzetet, továbbá öt évre 125 millió USA-dollár hitelt is a görögök rendelkezésére adnak, amit a vámunió, a mezőgazdasági politika harmonizálására, gazdaságpolitika szabályozására használhatott fel (198. cikk). Az Európai Gazdasági Közösség alapító tagállamai egy percig sem gondolták azt, hogy az általuk létrehozott strukturális közösség megváltoztathatatlan lesz. A párizsi és római alapító szerződések egyaránt magukba foglalták a lehetőségét annak, hogy bármelyik európai állam, amelyik kívánja, tagja lehet a közösségnek [14, 117 o.].

Az EGK alapító szerződése kimondja a 237. Cikkelyében, hogy: *„Bármelyik európai állam kérheti a csatlakozást a közösségekhez. Kérését az Európai Közösségek Tanácsához kell benyújtani, amelynek – miután kikérte a Bizottság, valamint az Európai Parlament egyetértő véleményét - egyhangúlag kell a döntést meghoznia...”* [30, 30 o.].

Érdekes még megvizsgálni a társulás szakaszait is, amelyet Almássy Eszter könyvében [] nagyon jól kifejtett:

- 1961–1966: ebben az időszakban került sor azokra a tárgyalásokra, amelyek csak részleges megállapodást eredményeztek, az agrárszektorral összefüggő megbeszélések ugyanis sikertelenek voltak.
- 1967–1974: a katonai junta időszaka. A közösség ez idő alatt részben befagyasztotta kapcsolatait Athénnal. A társulásnak csak az automatikus része valósult meg.
- 1974–1980: a csatlakozási kérelem benyújtásáig, a csatlakozásra vonatkozó közösségi döntés megszületéséig, illetve a csatlakozási szerződés életbelépéséig tartó szakasz.

Az 1962-es társulási megállapodás nem jelentett biztos utat a tagsághoz. A brüsszeli vélemény szerint a görögöknek legalább két évtized kell, hogy megfelelő strukturális változásokat hozzanak az iparban, illetve az egész nemzetgazdaságban sikereket érjenek el [30, 30 o.].

A csatlakozási szerződés, hogy megköthessék a közeljövőben, nem csak a görögökről szólt, itt az EGK a görögökkel kölcsönösen kellett közelítenie, hogy a harmonizáció létrejöhessen [62, 318 o.].

Miután véget ért a polgárháború a görögöknek sikerült talpra állítaniuk, 1950-es évek elejétől gazdasági stabilizáció, fellendülést jellemezte Görögországot. 1955–1963-ig Konsztantinosz Karamanlisz volt a Nemzeti Radikális Unió nevű vezetője és az állam miniszterelnöke [53, 373 o.].

A 1970-es évektől helyzetük mindenképp periférikus jellegű volt Európában, elsősorban antidemokratikus politikai berendezkedésük miatt. A demokráciát formálisan visszaállították ugyan, de valójában a háború alatt a fasiszták támogató erők kerültek mind inkább hatalmi helyzetbe. 1967-ben a puccsal hatalomra kerülő fasiszta vagy fasizáló ezredesek által bevezetett katonai diktatúra ennek a folyamatnak volt az egyenes következménye [37, 24 o.]. A görögöket 1967-óta ezek a „fekete ezredesek” kormányozták brutális eszközökkel, míg a Pireneusi-félszigeten a két világháború közötti időből fennmaradt diktatórikus rendszerek vegetáltak. Az évtized közepén aztán mind a

három ország összeomlott, és megnyílt az út nem csupán a három ország gyors demokratizálásához, hanem európai csatlakozása előtt is [46, 90 o.].

Ezekben a mediterrán országokban talán az egyik legnagyobb problémát a pénzválság és energiaválság okozta. Az olajrobbanás tette kérdéssé az addig biztos energiaforrásokat. Nem ismeretlen számunkra az a tény, miszerint a déli bővülés megkezdéséig Európa színe zöld volt, de miután megtörtént a mediterrán országok felvétele az EGK-ba az említett szín kékre váltott, mivel megnőtt a tengerparttal rendelkező országok száma, ami biztosította a halászat és a hajózás fejlődését [30, 14 o.].

Az EK történetének nem a legszebb lapjain tartják számon az 1980-as évek közepéig végbement bővüléseket. A Hatok már 1960-1970-es években is kötöttek különböző szintű preferenciális szerződéseket mediterrán térség országaival. *„Ez az út nagyon lassú és elégtelen volt”* – állapította meg a Rossi-jelentés 1971-ben- *„átfogó, koncepciózus, mediterrán-politikára van szükség”, mert* *” a közösség paradox helyzetben van: hiszen tagállamai a mediterrán térség országainak a legnagyobb kereskedelmi partnerei, mégis a Szovjetunió, és az USA befolyása a legerősebb a térségben”*. Az EGK által adott pénzsegélyek nem voltak hatékonyak, így a halogató magatartás volt a megfigyelhető [46, 90 o.].

Érdekes tény, hogy a görögök a segítséget várták el az EGK-tól, de a közösségi tagságtól inkább tartottak. Ez egyértelmű lett, amikor Görögország elutasította a részvételt az Európai Politikai Együttműködés keretében elhatározott bizonyos külpolitikai álláspontokban és intézkedésekben történő részvételt, mint pl Irán elleni szankció [62, 318 o.].

Mi is történt a görögökkel a társulás után? Görögország az EK teljes jogú tagja lett, ez pedig magával hozta a törökökkel való rossz viszonyát, továbbá a ciprusi konfliktusokat is. Ugyanakkor az EK megművelhető területe 10 %-al, a foglalkoztatottak száma 12 %-al, mezőgazdasági üzemek száma 19 %-al nőtt.

Görögország egyfajta „próba” volt. Első mediterrán országgént lett tagja Közösségnek, illetve, ahogy fentebb kifejtettük, itt a politikai és stratégiai

szempontok domináltak leginkább [60]. A csatlakozás lehetőséget adott a hellének számára, hogy országukban is elősegítsék a versenyképességet, az alkalmazkodást is, a kérdés már csak az volt, hogy élnek-e a görögök ezzel a lehetőséggel, vagy pedig megmaradnak a háttérben, mint „kolonc” feketebárány és csak élvezzi az EK nyújtotta lehetőséget. Napjainkban már nem kérdés, hogy ez a nagy múlttal rendelkező ország melyik utat is választotta, pedig minden lehetősége megvolt, hogy nagyhatalom legyen.

Az EK megtalálta a megoldást, ami az EK-hoz való csatlakozás volt. Görögország esetében nem az ország fejlettségbeli mutatói játszottak döntő szerepet, hanem a félsziget és a görög szigetek stratégiai helyzete, továbbá az EK-nak az a politikai törekvése, hogy elősegítse a diktatúrából született görög demokrácia meggyőződését. Eme erőfeszítések sikerrel jártak, mivel Görögországban a Pánhellén Szocialista Mozgalom győzedelmeskedett 1981-ben a parlamenti választásokon és Papandreu-nek sikerült megalapítania Görögország első szocialista kormányát. Görögország a 60–70-es években olyan politikát folytatott, amely esélyt adott arra, hogy a sikeres országok közé sorolhassák, megpróbálta leküzdeni a gazdasági elmaradottságát, ami akkor igazi sikertörténet volt. Ezek után és előtt is csak a gazdasági elmaradás, és számos konfliktus volt jellemző az országra, ugyanakkor számos nemzetközi tényező is kihatott az országra, amelyeket a hellén társadalom egymaga nem tudott leküzdeni.

2.3. Görögország az Európai Közösséghez való csatlakozása

Athén a csatlakozási tárgyalások mielőbbi lezárásában és a teljes jogú tagság elnyerésében volt érdekelt, míg Brüsszelnek az volt célja, hogy az átmeneti időszakot elnyújtva, elodázza a görög felvételt. Karamanlisz 1975-ben, majd 1978-ban tett európai körútján meggyőzte a vezető európai politikusokat a görög csatlakozás előnyeiről, így 1978 tavaszán megszületett a döntés Görögország felvételéről. Athén sikerét elősegítette Konsztantinosz Karamanlisz és az akkori francia elnök, Giscard d'Estaing baráti kapcsolata, valamint az,

hogy Párizs és Róma – fontosabbnak tartva az EK-n belüli mediterrán vonal erősítését – módosított korábbi álláspontján [59].

A Papantoniou például azt a meglehetősen „pesszimista” álláspontot képviselte, hogy a teljes jogú EU tagság az import behatolás erősödéséhez fog vezetni, a hazai termelés pedig még erősebben fog a hagyományos, munkaigényes, de viszonylag csekély hozzáadott értéket termelő ágazatokra koncentrálni. Arra is felhívta a figyelmet, hogy az új vámfeltételek között sem lehet az export jelentős növekedésére számítani, egyrészt a Közösség országai már 1968 óta hatékonyan liberalizálták Görögországból származó importjukat, másrészt az EU piacokat a görög importtal versenyző más országok részére is megnyitották [18, 72 o.].

A csatlakozási szerződés 3 év átmeneti időszakot biztosított Görögországnak az általános forgalmi adó bevezetésére, 5 évet a vámunió és a szabad tőkeáramlás megteremtésére, a közös mezőgazdasági politika szabályainak átvételére, míg Brüsszel 7 év után biztosította a görög munkaerő szabad mozgását [3].

A régi tagállamok között sem volt egyetértés a mediterrán bővüléssel kapcsolatban, mivel két nagyhatalom, Franciaország és Olaszország, attól tartott, hogy a közösségi piacot görög mezőgazdasági cikkek töltik majd be, továbbá az adott ország viszonylag elmaradott gazdasággal rendelkezett. Itt is látszik, hogy a csatlakozásnál a fő cél és érv nem gazdasági, hanem inkább politikai és stratégia alapon történt.

A legfontosabb stratégiai érvek:

- Görögország geopolitikailag Európához tartozik;
- Görögország és Európa jelentős közös történelmi, kulturális örökséggel bír;
- Görögország mai határainak garantálása az egyesített Európa részéről;
- Görögország gazdasági, technológiai, strukturális és társadalmi korszerűsítésének meggyorsítása;

- Görögország fejlettségének és nemzetközi versenyképességének fokozása, a fejlettebb országokkal fennálló fejlettségi szakadék csökkentése;
- A demokratikus rendszerek és intézményeinek megszilárdítása, garantálása, azok továbbfejlesztése nyugat-európai keret között [30, 31 o.].

Az Európai Bizottság nem látta készen Görögországot a csatlakozásra, véleménye szerint nem volt kellőképp felkészülve erre az ország. Ebből kifolyólag politikai és gazdasági okokra hivatkozva indítványozta a hellének csatlakozásának az elhalasztását. A Bizottság ezzel a nézettel egyedül maradt, mivel a Miniszterek Tanácsa szerint a csatlakozási tárgyalások megkezdődhetők, amire 1979-ben került sor [10]. 1981. január 1-én pedig Görögország az Európai Közösség tizedik tagja lett.

Szeretném kiemelni Sztergiosz Babanaszisz véleményét, aki a csatlakozási tárgyalásokat értékelve megjegyezte: *„Az alacsonyabb fejlettségi fok, a strukturális gondok, az alacsonyabb szintű versenyképesség és Görögországnak sorozatos más jellegű sajátosságai indokolttá tették volna az elért eredmények elfogadását és egy sajátos kapcsolat megerősítését az EKG-val, de ez nem történt meg a csatlakozási tárgyalások alatt - csak később, a görög memorandum benyújtásával (1982)- történt egy erre vonatkozó kísérlet. A Görögország számára biztosított átmeneti időszak halogatta, ám nem oldotta meg az említett problémákat”* [53, 381 o.].

2.3.1. Negatív hatások

A csatlakozási szerződésnek két alapvető eleme volt. A görögök elfogadták a Közösség által elért eredményeket, annak joggyakorlatát, az általa aláírt összes szerződést, létrehozott intézményeket, szabályozást, határozatokat, nemzetközi kötelezettségeit, másik a fentebb említett öt éves felkészülési idő [53, 382 o.].

A tárgyaló felek tisztában voltak a hellének problémáival, és azzal is, hogy ez idő előtti tagság lesz, ami számos problémát von maga után.

A tárgyalások során a görög képviselők elkövettek egy sor hibát, amelyek közül kettőt mindenképpen érdemes kiemelni:

- A görögök nem hangoztatták kellőképp az érdekeiket, inkább mindenre bólintottak, hogy mihamarabb EK tagok lehessenek;
- A társulni kívánó felek nem hívták fel a figyelmet a gazdasági elmaradottságukra, inkább meghamisították a mutatókat.

Mindazonáltal a görög gazdaság az import liberalizálása következtében védtelenné, gyengévé vált, ami következtében nem tudott lépést tartani a versenyképesebb közösségi termékekkel. Sőt a társulási időszak alatt elért jelentős fejlődési ütem megtorpant, stagnált. Görögország lemaradt a közösség fejlettebb országaihoz képest, s ezzel a lemaradással a kilencvenes évek végéig csak tengődött [51, 65 o.].

Miután Görögország csatlakozott az EGK-hoz az első naptól kezdve érvénybe léptek a szerződés rendelkezései a görög agrártermékekre vonatkozóan, illetve az új tagállam területére kiterjesztették a közös agrárpolitikát. A görög gazdáknak számolniuk kellett a görög piac megnyitásából származó gondokkal, a kereskedelemtermelés (a korábbi olcsó importforrások drágábbal történő felváltása) következményeivel. Ebből következően az agrárszektor kevésbé versenyképes ágazatai (állattenyésztés) komoly válságba kerültek. A hellén mezőgazdaság fő termelési ága a növénytermesztés, amely a görög agrárszektor, mintegy 70 %-át tette ki, amíg az állattenyésztés csak a 30%-át. Az export nagy része zöldség-gyümölcs, gyapot, dohány jelentette, míg az állati termékekből már behozatalra is szorult [53, 382 o.].

A csatlakozás után, papíron és névlegesen a görög mutatók nőttek az agrártermelésből származó bevételek alapján. Nőtt az egy főre jutó mezőgazdasági jövedelmek aránya, amit azzal magyarázott a hellén agrárpolitika, hogy csökkentek a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma, de

növekedett a megtermelt mennyiség. Az agrártermelés nettó értéke változatlan maradt csatlakozás utáni évtizedben. A görög mezőgazdaság nem tudott megfelelni növekvő igényeknek, s jelentős fejlődést sem sikerült felmutatnia [43]. A rendelkezésre álló adatok szerint a munkatermékenység évi 2,6 %-os növekedési tendenciát mutatott, mégis a csökkenő munkaképes mezőgazdaságban dolgozók száma és a helytelenül kidolgozott fejlesztési programoknak köszönhetően a görög mezőgazdaság nem tudott megfelelni a növekvő igényeknek.

A csatlakozást követően folyamatosan áramlottak be a külföldi áruk, amelyek igaz, hogy magas valutaköltséggel jártak, de nem kellett vámokat fizetni. Ennek következtében Görögország területén egyre gyakrabban és könnyebben lehetett hozzájutni minőségi külföldi cikkekhez, ami szintén a hazai áruk és termelés leértékeléséhez, elgyengüléséhez vezetett.

A kereskedelmi mérleget megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy ez a fajta import növekedése negatívan hatott a hazai görög gazdaságra. Görögország külkereskedelmi helyzete 1981 (1984) óta romlott, a bruttó hazai termék százalékában kifejezett külkereskedelmi deficit (az ásványi termékek kivételével) mind az eredeti 11 EU tagállammal, mind a rajtuk kívüli országokkal kapcsolatban emelkedett. Az ország összes külkereskedelmi forgalmán belül jelentősen nőtt az EU részesedése: az 1981 és 1992 közötti időszakban az EU-országokból származó, Görögországba irányuló import aránya 57 %-ot tett ki, szemben az 1970–1980 időszakbeli 45 %-os hányaddal. Az exportnál e két időszakbeli arány 63, illetve 53 % volt [18,84 o.]. Voltak ártámogatások, amelyek a szegényebb gazdálkodókat segítették, ami hosszú távon elősegítette a mezőgazdasági termelés növekedését, sőt növekedett a harmadik országokkal történő export is.

A mezőgazdaság hozzájárulása a GNP termeléshez 1950 és 1990 között 28,6 %-ról 12,9 %-ra esett. Ez a mutató 2000-ig tovább csökkent. Az ipar részesedése ugyanebben az időben 19,9 %-ról 28,5 %-ra nőtt, viszont 2000-ig itt

is csökkenés ment végbe. A szolgáltatások aránya az 1950. évi 50,8 %-ról 58,6 %-ra nőtt [53, 385 o.].

Athén még 1982 márciusában kérelemmel fordult a közösséghez, amelyben bizonyos rendelkezések módosítását szeretne volna, ez lett a híres görög memorandum, ami „a görög kormány álláspontja Görögország és az Európai Közösség kapcsolatáról” címet viseli. A görögök speciális szabályzatot szerettek volna létrehozni, amelyek a görög problémák megoldásában segítettek volna, valamint a csatlakozás negatív velejáróit is megoldották volna. A görög kormány kérelmezte a közösség kiterjedtebb segítségét és a támogatási források emelését, az ipar és a görög gazdaság védelmét, a pénztámogatások felgyorsítását.

A költségvetési deficit 1980 és 1990 között a GDP 3 %-áról 19 %-ra nőtt, az államadóság a GDP 39,4 %-áról 111,6 %-ára [21]. Ekkor azonban az eladósodás még elsősorban belföldre irányult, a külső adósságállomány az összes adósságnak csak 13-14 %-át tette ki. Ez lényeges, mert azt jelenti, hogy – elvileg – könnyűszerrel definiálható volt [25].

1990-ben ismét kormányra kerülő Új Demokrácia a jobbközép kormánya egyensúlyteremtő lépéseket tett, és el is ért bizonyos sikereket. Ezzel együtt a gazdaságot liberalizálták, privatizációkra is sor került, felszabadították a pénzügyi szférát – megvetve a további egyensúlytalanság alapjait [18, 82 o.].

Az infláció és a deficit is csökkent, de az államadósságot nem sikerült mérsékelni, az a 90-es évek végén is meghaladta a teljes GDP-t. Adóelkerülés, amely különösen a turizmusban nagy, a becslések szerint eléri a GDP 25 %-át, súlyos milliárdoktól fosztva meg az államkasszát. Bár a 60-as évek gazdasági lendülete a remények ellenére elmaradt, a görög GDP növekedése az 1990-es és 2000-es években is meghaladta azeurózána átlagát. Az akkori tervek szerint az adósságot a GDP 60 %-a alá szorították volna le 2010-ig [25].

A belépés után, a nyolcvanas években már csökkentek az olajárak, ami elvileg kedvezően kellett volna, hogy hasson. De még ennél is fontosabb, hogy a kilencvenes évek második felében Jacques Delors elnöksége alatt ismét erőre

kapott az egységes belső piac versenyének kiépítése. Azaz a görögök, szemben az előző bővítésekkel, a legszegényebb országgént léptek be, ráadásul olyan időszakban, amikor éppen intenzívvé vált a közös piaci verseny.

Portugáliával és Spanyolországgal szemben Görögország képtelen volt a tagságból adódó előnyöket kihasználni. A másik két mediterrán ország ugyanis szerkezeti reformokat vezetett be. A görög gazdaság versenyképessége azt jelentette, hogy a görög tulajdonú cégek ellenálltak a közösségi versenynek, és nemcsak új piacokat nem szereztek, de saját, hazai piacukat is elveszítették. Azuniós támogatások nem bizonyultak elég soknak ahhoz, hogy ellensúlyozzák a veszteséget, amelyet Görögország az egységes belső piacon belül elszenvedett. A görög gazdaság még túl gyenge volt, nem volt érett egy ilyen gyors piac liberalizációra. A GDP 30 %-át kitevő görög export harmada a turizmus, harmada a tengeri szállítás, és a fennmaradó harmad minden más együtt (ipari és mezőgazdasági termékek) [60].

2.3.2. Pozitív hatások

- Görögország bekerülése óta, de különösen a 90-es években sikerült drasztikusan lefaragni az infláció szintjét. Igaz, a 80-asokban az áremelkedések üteme az EU-átlag háromszorosa volt, jelenleg azonban mindössze 20 %.
- A kereskedelmi mérleg rohamos romlását a láthatatlan tényezők (hajózás, külföldön dolgozók hazautalásai, valamint EU-transzferek) részben ellensúlyozni tudták, ennek megfelelően a hiány a GDP százalékában mérve lényeges mértékben nem növekedett, bár tartósan csökkenteni sem sikerült azt.
- A taggá válással Görögország GDP-jéhez mérten is növekvő hasznokat élvez a közösségi kasszából, amelyek stabilan a görög GDP 4-4,5%-ával érnek fel. A külső forrás befolyás legnagyobb egyedi tételét képező „EU-pénzek” évente 4-5 milliárd USD-vel gyarapították Görögországot a 90-es években [32, 66-67 o.].

Pozitív az a tény is, hogy a görög társadalom kitartott. Mindenekelőtt a görögöket érintette leginkább az, hogy a hatalmon lévő kormányok nem kellően bántak az EU-s pénzekkel és magával a költségvetéssel. Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság korábbi elnöke szerint: *„A görög polgároknak is van okuk a büszkeségre. Mert sokat szenvedtek ebben a szörnyű időszakban. A méltóságukat nem mindig tartották tiszteletben. A görög társadalomra kirótt intézkedések túl szigorúak voltak. Ezért az a tény, hogy Görögország most nem az eurózónából, hanem a programból lépett ki, jó hír Görögország számára. Jó hír Európa számára is, mert ez azt mutatja, függetlenül az összes elkövetett hibától, hogy létezik az európai szolidaritás, és azok, akik megvédték Görögországot, közéjük tartoztam én is, helyesen tették, hogy nemet mondtak azoknak, akik ki akarták zárni Görögországot a közös valutaövezetből”*. [56].

Az 1990-es évek elején Görögországról az összeomlás szélén adtak hírt. A Közös Piac több támadást is intézett ebben az időszakban a görögök ellen, és már az a kérdés is felmerült, hogy vajon helyes döntés volt-e integrálni őket az Unióba...?

Brüsszel álláspontja már a kilencvenes évek kezdetén az volt, hogy Görögország még mindig zárt piacú gazdaság, amely nem teljesíti az EK előírásait, szabályait semmibe veszi és nem szolidáris a tagországokkal szemben. Ezeknek voltak úgy belső, mint külső okai is:

- A sikertelen görög gazdaságpolitika;
- Romló kereskedelmi mérleg;
- Állami eladósodás;
- Állami ellenőrzés bizonyos szektorok felett;
- A kapott hitelek nem fejlesztésre, hanem fogyasztásra való felhasználása;
- Romlott a cserearány és felhasználás;
- A külföldi tőke nem olyan intenzíven áramlott, ahogyan azt remélték a görögök;
- A drachma leértékelése;

- Késői alkalmazkodás

Érdemes kitérni a görög vezetésre is, hiszen 2004-ig a PASZOK voltak hatalmon, akik próbálták az nép érdekeit szem előtt tartani, olyannyira, hogy azok ne akarják őket leváltani. Ezzel a gyerekes politikával csak az országot hozták rossz gazdasági helyzetbe. Tehát a szocialisták nem nagyon törődtek magával az államgazdasággal és inkább a nép körében szerettek volna kedvelté válni. Előtérbe helyezték a szociális szférát, ezzel inkább a hatalmon lévő pártot népszerűsítették a gondok megoldása helyett.

III. FEJEZET

A 2008-AS GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA A MAI GÖRÖGORSZÁG GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI HELYZETÉRE

3.1. A válságot kiváltó külső és belső okok

A 2008-as gazdasági válság gyökerei Amerikához kötődnek. A folyamat korábban, még 2006-ban vette kezdetét, amikor az amerikai pénz- és tőkepiaci válság jelzáloghitel válsággá nőtte ki magát. Az amerikai gazdasági visszaesés pedig globális szintet öltött.

Görögország helyzete a globális gazdasági válság kitörése előtt is problémás volt. Még 2001-ben felvették a görögöket a Gazdasági és Pénzügyi Unióba. Az eurozónába való csatlakozásuk után derült fény arra, hogy a görögök nem teljesítették a felvételhez elvárt maastrichti kritériumokat, sőt. éveken keresztül az államadóssági adatokat is meghamisították. A kormányzati magaslatokba emelt csalással még azt is sikerült elérniük, hogy államkötvényeiket a hitelminősítők egészen a 2008-as pénzügyi összeomlásig a befektetésre ajánlott kategóriában tartották.

Ebben az esetben a vállalkozások, pénzügyi intézetek, magánszemélyek mellett maga az állam is eladósodott, csődközeli állapotba került. A meghamisított költségvetési elszámolás adatai és a négy nagy görög bank (Piraeus Bank, a Görög Nemzeti Bank (ez neve ellenére egy kereskedelmi bank), az Eurobank és az Alphabank) is eladósodása egyet jelentett a csődközeli állapottal.

A 2000-es évek folyamán a GDP-n belül újraelosztás figyelhető meg a munka javára: a szociális juttatások, majd a bérek aránya is nőtt. Különösen erőteljes volt a bér- és juttatásnövekedés az állami szférában, ami a társadalmon belül jóléttel járt együtt, de a gazdaság általános versenyképessége csökkent. Több hitelt vettek fel, hogy a megteremtett jólétet biztosítani tudják [31].

A közvélemény szerint csak a görögök tehetnek arról, hogy eladósodtak. Ez nem helytálló, mivel számos nemzetközi pénzügyi kör is hozzájárult, olyan

neves képviselőkkel együtt, mint a Goldman Sachs. Ez utóbbi a Karamanlisz-kormánnyal például olyan határidős ügyleteket kötött, amelyekben a jelenbeli készpénzfizetésért cserébe a görög kormány jövőbeli reptéri illetéket, autópályadíjat, szerencsejáték bevételt stb, adott át, Swap-ügyletekkel kedvező árfolyamon kereskedtek valutákkal is. Mindezt technikailag nem hitelfelvételként lehetett elkönyvelni, papíron tehát nem növelte az adósságot [31].

A deficitfinanszírozás olcsóbb, mint a nyílt piaci hitelfelvétel, hiszen az utóbbi, a piacok bizalmának megrendülésén keresztül az egekbe tolhatja a hitelkamatot, kötvényfelárat, ahogy az Görögország esetében 2011-re be is következett. Papandreou 2010 márciusi washingtoni vizitjén kritizálta is a „tisztegtelen spekulánsokat”, akik „naponta milliárdokat nyernek a görög államcsődre fogadva”[25].

Három fontos beltényezőt említhetünk meg, mint problémaforrást a görögöknél:

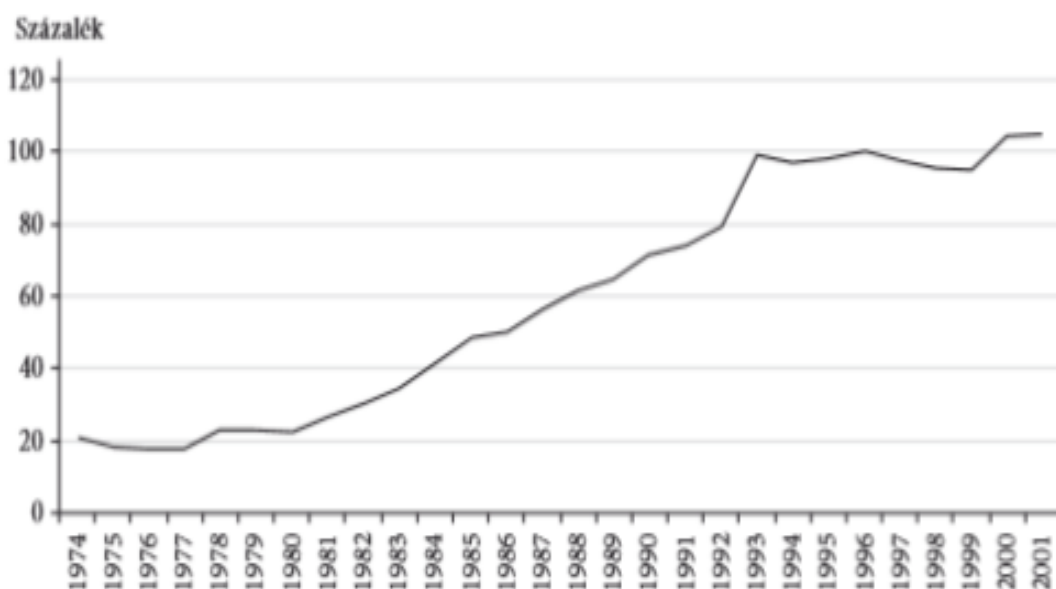
1. Görögországban már évek óta az ikerdeficit (azaz a folyó fizetési mérleg hiánya és az államháztartási hiány együttese) jelenségével küzd, amihez egy drasztikus mértékű államadósság párosul. Továbbá nincs meg a megfelelő bevételi forrás, hisz mindenki az adóelkerülésre törekedtek. A hiányból kialakult a jelentős mértékű, már a GDP 145 százalékát kitevő, 340 milliárd eurós államadósság. Mindemellett évről évre egyre növekvő munkanélküliség volt [19].
2. A hamis adatok miatt kialakult bizalom hiánya befektetői oldalról, amely 2009-ben látszott meg, ekkor az előrehozott választások után a Papandreu-kormány nyilvánosságra hozta a költségvetési deficit valós mértékét (12,7 %). Ami a duplája a volt annak, amit elődje bevallott. Napvilágra került tehát, hogy a leköszönt kormány rendre meghamisította az országról az Európai Uniónak küldött adatokat.
3. 2010-ben több állampapírban megtestesített kölcsön futamideje lejárt és ezek piacról történő finanszírozása nem volt megoldható, ezért lett

szükség az EU-IMF mentőcsomagra. Tehát a Görögországnak nyújtandó mintegy 110 milliárd eurós kölcsön egyes részletei szinte csak az éppen esedékes hitel, illetve kamatok törlesztésére voltak elegendőek [52].

Az állam kiadásai ugyanis a 2000-es években mindvégig a GDP 45 %-a körül voltak. Az állam bruttó adóssága 2000 után folyamatosan csökkenően volt a nemzetközi gazdasági válság kirobbanásáig, csakis azután nőtt meg a hirtelen hatalmasra ugró költségvetési hiány következtében, illetve amikor a négy legnagyobb görög bank állami segítséget kért [33].

A válság kialakulásával megoldásokra is szükség volt, itt ismét számos scenárió merült fel. Az egyik ilyen, amelyet számos kögazdász is alátámaszt, mivel azt látják a legjobb megoldásnak ha Görögország kilép az eurózónából és újra bevezeti nemzeti valutáját, a drachmát, melynek leértékelésével újra növekedési pályára állíthatja a gazdaságát [52].

1.sz. diagramm: Görögország adósságának alakulása 1974 – 2001 között, a GDP százalékában;

Forrás: [23. , 152. és 156. o.]

https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2013/op148_en.htm

A német pénzügyminisztérium erről számítást készített, ami alapján a görög államadósság a nemzeti valutára való áttérés miatt mintegy húsz

százalékkal megnőne. A görög kormány nem támogatta ezt a megoldást, a saját valutájukat kellett volna leértékelniük. Az euróövezetből való kilépés ára óriási (a piaci értékítélet-romlása mellett a drachma újrabevetésének tetemes költségei), mert radikális leértékelésnek kellene követnie úgy, hogy közben az állam és a lakosság adóssága is euróban fekszik. És mindezzel ráadásul a versenyképességi lemaradás mégsem oldódik meg, mert ahhoz többéves gazdasági- technológiai- társadalmi modernizáció szükséges [33].

Az államadósság 2002 és 2008 harmadik negyedéve között 81 milliárd euróról 191 milliárd euróra nőtt. Ugyanakkor a legdinamikusabban a pénzügyi intézmények eladósodása emelkedett: a nevezett időszak alatt több mint négyszeresére, 118 milliárd euróra. A bankok egy része is állami tulajdonba van, vagy állami ellenőrzés alatt áll, az ő adósságuk is részben az állam terhe [16].

A görög válság kialakulásának külső okait az Európai Központi Bank (ECB) és az euróövezet kormányainál is kereshetjük, hiszen a görög gazdasági helyzetet nagyban befolyásolták.

Ide köthető még továbbá:

1. A hitelminősítő intézetek melyekérdeke, hogy további potenciális államadósság-válságokat leplezzenek le, ennek célpontjai pedig Görögország és egyéb periférián elhelyezkedő GMU-országok voltak, amelyek hosszú ideje magas költségvetési hiánnyal küzdöttek. Az, hogy leminősítették Görögországot, végül odavezetett, hogy Görögország visszavonult a nemzetközi kötvénypiacokról, így külső segítség nélkül menedzselhetetlenné vált az államadóssága.

2. Az Unió megkésett reakciója: az ECB és az euróövezet kormányainak megkésett reakciója szintén nehezítette Görögország helyzetét. Az eurózóna (különösen Németország) nem adtavilágos jelét azonnali politikai és pénzügyi támogatásának, nem csak Görögország, de más pénzügyi nehézségekkel küzdő tagországok számára sem [21].

3.2. A görög válságkezelés

Görögország 2010. március 25-én, az európai országok közül elsőként folyamodott külső pénzügyi segítségért. Az euróövezet államai már az év februárjában biztosították az országot arról, hogy amennyiben szükségessé válik, előteremtik számára a pénzügyi segítséget, hogy adósságfizetési kötelezettségeinek eleget tudjon tenni [11].

Erről, vagyis ennek egyik változatáról született megállapodás az eurózóna vezető politikusai 2011. július 21-i csúcson, amely értelmében a görög mentőcsomagba a magánszektor is szerepet kap. Erre egyfajta kötvénycsere és kötvény-visszavásárlási program adna lehetőséget [24]. Az átütemezés negatív következményekkel is járhat, példának okáért bizalomvesztéssel a pénztőke és a termelőtőke oldaláról is. Mindeközben pedig nem oldja meg az egyensúlytalanság és versenyképtelenség problémáját sem. Ezek a hatások már részlegesen meg is jelentek azáltal, hogy mindhárom nagy hitelminősítő intézet bejelentette, ismét jelentős mértékben leminősíti Görögországot.

A bankok is terjeszkedő politikát folytattak, hisz számos görög cég létesített új vállalatokat a balkáni és kelet-mediterrán térségben. A pénzintézetek úgy vélték, hogy ha követik a terjeszkedést, akkor abból hasznot tudnak húzni. Így is tettek, a válság kitöréséig minden jól is ment, de ahogy kitört a nemzetközi krízis magával rántotta a bankokat is, mivel a cégek nem tudták fizetni a kamatokat a hitelek után.

Mi történt a válság kitörése után? Hogyan vezette be a görög kormány a megszorításokat:

- megszüntették a bónuszokat az állami bankoknál;
- 25 százalékra növelték a forgalmi adókat és megemelték a luxusadókat;
- pénzügyi stabilitási alapot állítottak fel, amely felügyeli a bankszektor szilárdságát;
- csökkentették az állami nyugdíjakat, és túlórapótlékot;
- csökkentették és 3 évre befagyasztották az állami béreket;

- eltörölték a különjuttatásokat;
- a szociális kiadásokat 2010-től 10 %-kal csökkentették.
- csökkentették az alapnyugdíjat (360 euró, ami alig több mint a minimálbér fele). 3-10 %-os különadót vetettek ki az 1400 euró feletti nyugdíjakra [52].

A bevezetett intézkedések hatására a görög kormánynak sikerült 2010 első 5 hónapjában a kiadásokat 13,4 %-kal csökkenteni, a bevételeket pedig 4,4 %-kal növelni, ami a GDP 2 %-át kitevő költségvetési kiigazítást jelentett.

A görög parlament 2011. június 29-én megszavazott egy 28,4 milliárd euró összértékű költségvetési megszorításokat tartalmazó új törvénycsomagot:

- szolidaritási adót vezetnek be a keresetek mértékének arányában, a parlamenti képviselők nagyobb, azaz 5 százalékos adót fognak fizetni;
- a nulla kulcsos személyi jövedelemadó korlátot leszállítják, az alsó kulcs 10 százalékos lesz, de a 30 év alattiak, a 65 év felettiak és a fogyatékkal élők mentességet kapnak;
- a vendéglátóipart az eddigi 13 százalék helyett a legmagasabb, 23 százalékos áfával adóztatják meg;
- megemelik a jachtokra, nagy értékű autókra és úszómedencékre kivetett luxusadót;
- 15 százalékos fizetéscsökkentést vezetnek be a közszférában;
- a csomag tartalmazott egy 150 ezer fős leépítést a közszférában, amelytől kétmilliárd eurós megtakarítást vártak;
- a nyugdíjkorhatárt 65 évre emelik, és a speciális kiadásokat visszavágják 2015-ig összesen több mint 5 milliárd euróval;
- a minisztériumi kiadásokat mérséklék. a védelmi célokra 200 millió, az egészségügyben 310 millió euróval lesz kevesebb pénz;
- a társadalombiztosítási járulékot megemelik;
- az infrastrukturális beruházásokra fordítható keretet maximalizálják évi 850 millió euróban.

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) adatai szerint a görög állam kezében lévő cégek 44 milliárd eurót érhetnek, míg a rendelkezésre álló ingatlanvagyon értékét 200 és 300 milliárd euró közé becsülik. Ezzel együtt a privatizáció folyamatában akadhatnak nehézségek, mert a görög eszközöket egy ideig még nehéz less hitelfedezetként alkalmazni és a kezdetleges ingatlan-nyilvántartás elriaszthatja a befektetőket [52].

2012 februárjában és márciusában Görögország végrehajtott több olyan intézkedést annak érdekében, hogy megkapja a második mentőcsomagot. Számos költségvetési kiigazítást végeztek, hogy vissza tudják vezetni a költségvetési adatokat. Ezek az előzetes intézkedések a következők: a költségvetési konszolidáció, bevételi gazgatás, nyugdíjreform, a pénzügyi szektor szabályozása és felügyelete, a növekedést elősegítő strukturális reformok [19].

2012 májusában előrehozott parlamenti választásokra került sor, amelyet a konzervatív-liberális néppárt nyert meg. Tudnunk kell, hogy már a nagy támogatottságot élvező görög pártok ekkor sem működtek együtt. Ezt magyarázhatjuk a következővel: a PASZOK ellentétben a baloldalt képviselő pártokkal az állami megszorításokat létesítette előnyben a gazdaság stabilitása érdekében. A társadalmon belül ez a kormánypolitika inkább negatív tendenciát mutatott, így az Új Demokrácia és a Syriza párt egyre közkedveltebb lett.

Görögország számára az euró úgy működött, mint az aranystandard: adva volt egy csereeszköz, amelynek értéke kívülről meghatározott (elsősorban az erősebb, a globális gazdaságba sikeresebben kapcsolódó országok, mindenekelőtt Németország által), és ráadásul az elmúlt évtizedben szinte folyamatosan erősödött. Ezzel a görög gazdaság versenyképessége nem tudott lépést tartani, így valutája erősebbé vált, mint amennyit nemzeti munkájának világpiaci értéke alapján érnie kellett volna. A valuta értéke és a nemzeti munka versenyképessége közti arányt a reál effektív árfolyam (REER) mutatja meg. Görögország esetében ez a mutató a csatlakozás után jelentősen romlott, vagyis

a valuta „reálfelértékelődött”. Egyszerűen fogalmazva: a görög export drága, az import olcsóbb lett [33].

Ára van annak is, hogy az IMF-től és az EU-tól kapott mentőcsomagot, mert vissza kell fizetni bizonyos időn belül, de ha a görög kormány képtelen adósságainak további törlesztésére, és államcsődöt kell jelentenie.

2014 februárjában végzett statisztikai adatok alapján a görög munkanélküliség elérte az eddigi legmagasabb szintet, a 28 %-ot, a fiatalok körében pedig 60%-ot. 2015 januárjában Alexis Tsipras nyeri meg a miniszerelnöki választásokat, így Görögország irányítását a radikális baloldali Syriza párt veszi át, amely koalíciót alkot a nemzeti érdekeket képviselő Független Görögök párttal.

2015. április 8-án ismétlen Görögországra figyelt Európa, ekkor került sor az orosz-görög találkozóra Moszkvában. Az EU tartott tőle, hogy milyen szándék vezérli a görög vezetőket, hogy elmélyítsék kapcsolatukat Oroszországgal. Többen kifogásolták ezt a lépést, mivel tartanak attól, hogy a csőd szélén álló hellén ország semmibe veszi az Európai Unió által bevezett orosz szankciókat. A fentebb említett találkozóval kapcsolatban azt nyilatkozta a görög kormányzóvivő, Gabriel Szakellaridis a görög állami televízióknak, hogy nincsen semmi kifogásolnivaló az utazásban, mivel „*Görögország sehova máshova nem tekint, csakis Európára*”. A szóvivő szerint Athén mindenesetre mélyítené kapcsolatát Oroszországgal, Kínával és más országokkal is. A görög vezetés úgy vélte, ez mind a dél-európai országnak, mind más államoknak a javára válna [45].

Ezzel ellentétben Manfred Weber, az Európai Parlamentben a legnagyobb frakcióval rendelkező Európai Néppárt frakcióvezetője a *Der Tagesspiegel* című német lapban kockázatos stratégiának nevezte, hogy - mint fogalmazott - Ciprasz ebben a kiélezett helyzetben az autokratikus berendezkedésű Oroszországhoz való közeledésben keres "gyógyírt" Görögország bajaira. Arra a kérdésre, hogy mit tenne a görög vezetés, ha a pénzügyi mentőcsomag meghosszabbításáról az európai partnerekkel és a Nemzetközi Valutaalappal

(IMF) zajló tárgyalások nem hoznának eredményt, Kammenosz így válaszolt: ha "kenyértörés" következne be, Athén azzal kötne szerződést, akivel ez sikerülhetne - az Egyesült Államokkal, Kínával, Oroszországgal, Indiával vagy más államokkal. Leszögezte azonban, hogy Görögország nem akar kilépni az eurózónából [27].

Számos európai szakértő van azon a véleményen, miszerint ilyen gazdaságilag instabil helyzetben nem szabad egyszerre kétoldalú politikát folytatni. A görögök függenek az EU-tól és az IMF-től, hiszen hitelezői az országnak és a közeljövőben újabb tárgyalásokra kerül sor. Az elmúlt évtizedekben felhalmozott görög adóssághegy mintegy 320 milliárd eurót tett ki. A nemzetközi hitelezők által mindaddig Görögországnak nyújtott segély mintegy 240 milliárd euró, s ebből 55 milliárd eurót Németország biztosított [30].

A 2017-es vállalások keretében görög kormány ígéretet tett a tőkekorlátozások enyhítésére és a munkaerőpiaci reformok megőrzésére, a vasárnapi kereskedelem liberalizálására és a beruházások megkönnyítésére. Az IMF-et több kritika érte a megszorítócsomagok miatt, mivel azok sértették a görög alkotmányt és az emberi jogokat. Ennek oka, hogy a köz- és egészségügyi szolgáltatások, valamint a közoktatási elérhetősége, illetve minősége sérült. Ezen felül az életszínvonal jelentős esése következett be a közalkalmazotti bérek, nyugdíjak és a minimálbérek mérséklésével [26].

Azzal együtt, hogy Görögország 2022 első felében a vártnál jobb gazdasági eredményt mutatott fel, az év második felében a magas energiaköltségek és a külső környezet romlása következtében jelentős lassulás következett be. Így összességében a 2021-es 8,4 %-os GDP-bővülés után, 2022-re 6 %-os növekedést vár az Európai Bizottság. A következő időszak kilátásai már borúsabbak, 2023-ban 1 %, míg 2024-ben 2 % lehet a görög gazdasági teljesítmény javulása az európai uniós intézmény szerint. A kedvezőtlen hatásokat tompítja, hogy több a gazdaságösztönző intézkedés is érvényben marad.

Az uniós helyreállítási és reziliencia alapból (Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszköz, RRF) származó finanszírozás jelentős támogatást nyújt a gazdaságnak. A magas energiaárak hatásának enyhítését célzó széles körű kormányzati támogatási csomagok várhatóan részben tompítják a magas inflációnak a vállalkozásokra és a háztartások rendelkezésre álló reáljövedelmére gyakorolt hatását.

Ezek az intézkedések 2023 végéig folytatódnak, anélkül azonban, hogy az elkövetkező években lényegesen rontanák a költségvetési egyenleget. A deficit 2021-ben még 7,1% volt, 2022-ben 4,1 % lehetett, míg 2023-ban 1,8%-ra mérséklődhet. Az államadósság a csökkenés ellenére is kiugróan magas szinteken alakul. 2021-ben 194,5% volt, 2022 végére 171,1%-ra eshetett, míg 2023-ra elérheti a 161,9%-ra módosulhat [26].

A munkaerőpiaci helyreállást szintén lassítja a nemzetközi gazdasági környezet romlása. A munkanélküliség a 2021-es 14,7 %-ról ugyan 12,6 %-ra mérséklődött 2022-ben, de 2023-ban is hasonló szinten, 12,6 %-on alakulhat. A munkahelyteremtés gyengülése – nagyjából összhangban a GDP-növekedés prognosztizált lassulásával –, valamint az állami bérek és a szociális juttatások indexálásának hiánya várhatóan az infláció alatt tartja a nominális bérnövekedést [26].

Európa, az európai események kihatással vannak a világ gazdaságra de az elmúlt években globalizmus által végbement változások is érintik Európát. Jelenleg kaotikus állapotok vannak kibontakozóban. Ezért is nem engedhették meg, hogy Görögország kilépjen az eurózzónából vagy akár az EU-ból. Ez a folyamat gyengítette volna az EU és az USA pozícióját a világpolitikában és – gazdaságban, erősítette volna Oroszország szerepét a régióban.

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a görög válság egyik oka a 2008-as gazdasági világválság és a hamis állami gazdasági mutatók. A GDP csökkenését idézte elő az országban, hogy a pénzügyi befektetők kerültek a befektetési lehetőségeket, a legnagyobb bankok eladósodtak, ezzel párhuzamatosan növekedett az államadósság. Az ország devizája

leértéktelenődött, a görög állampapírok iránti kereslet visszaesett. Külső segítségre, támogatásra szorult az állam. Az IMF, EU és az EKB személyében meg is kapta a mentőcsomagokat a hitelezőktől. A feltételek teljesítése azonban társadalmi elégedetlenségbe torkollott 2010-2015 között. Maga a pénzügyi mentőcsomag lehetőséget biztosított a görögöknek, hogy elkerüljék a totális államcsődöt.

2022 augusztusában véget ért az EU 12 évig tartó gazdasági felügyelete a görög gazdaság és válságkezelés felett. Mindenképp sikerként könyvelhető el az utóbbi néhány évben végbement gazdasági fellendülés Görögországban, hiszen a két krízist okozó folyamat, a COVID-19 és az orosz-ukrán háború, ellenére sikeresen teljesítették a hitelezők feltételeit.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az Európai Közösségek 1958-ban jött létre, közelhetven év telt el, ennek tükrében számos új tagállammal bővült a Közösség. Az Európai Uniónak ma 27 tagállama van, amelyből látszik, hogy a bővítés az Unió egyik leghatékonyabb politikai és gazdasági eszköze. Ezáltal az európai értékeket és eszméket egy közös szervezet keretében össze tudják hangolni.

A kutatásunk rávilágított arra, hogy a globális világ változásával szükségsszerűvé vált a bővítés jogi szabályozása is. Nagy szerepet játszottak a tagjelölt országok geopolitikai helyzete, gazdasága, politikák és érdekek szembenállása – az úgynevezett függő változók hatása. Ennek hatására módosítások történtek a bővítésre vonatkozó cikkelyekben, melyeket a következő alapító szerződések tartalmaznak: Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés, Római Szerződések – az EGK-Szerződés és az Euratom-Szerződés, Egységes Európai Okmány, a Maastrichti Szerződés, az Amszterdami Szerződés, a Lisszaboni Szerződés.

Láthattuk, hogy a politikailag és gazdaságilag instabil ország csatlakozása az EU-hoz milyen pozitív és negatív következményekkel jár. Megemlítendő, hogy az EK számára fontos volt Görögország csatlakozása, mivel a kommunista ideológia terjedését ezzel akarták megakadályozni Európában. Párhuzamot tudunk vonni az ukrajnai és nyugat-balkáni események és a görög integráció között.

A következőket állapítottuk meg:

- EU-ra vonatkoztathatóan a bővítés – az a folyamat, amikor egy harmadik állam tagja lesz a szervezetnek. Nagy változáson ment keresztül maga a csatlakozási feltételrendszer és a bővítési politika.
 - Az Európai Unió egységes kritériumrendszert a bővítéspolitikában csak 1993 után vezet be, a Koppenhágai kritériumok formájában. Ez a 2004-es keleti bővítésre való felkészülés és Görögország sikertelen integrációja okán történik. Jelenleg a fő célja az EU-nak, a

migrációshullám, az egyre erősödő gazdasági válság és az orosz-ukrán háború következtében a csatlakozási kritériumok szigorítása.

- Görögországban 1945-1949 között polgárháború dúlt, melyet külső segítséggel – Anglia, majd az USA támogatásával – sikerült megoldania.
- 1961-ben a görög vezetőség és az EK aláírták Athénban a csatlakozási megállapodást. Feltételként a csatlakozáshoz azt szabták meg, ha politikai és gazdasági szinten is fejlődést mutat be, amelyet az EK anyagilag is támogat. Ennek következtében 1967-ig a görögöknél fejlődés figyelhető meg, mivel a gazdasági mutatók is nőnek, a gazdaság fejlődésnek indult. A katonai junta hatalomra jutásával ez a fejlődés abbamarad, a tagországok megvonják a támogatásokat a mediterrán államtól egészen hatalmon lévő diktatúra széteséséig.
- 1981-től tagja az Európai Közösségnek, a csatlakozáshoz nagy sikereket fűztek a görögök, ettől várták a gazdasági fellendülést, jólétet és biztonságot. Nagy gondot jelentett az agrárpolitika összehangolása, mivel hellén részről csak az intézményekben betöltendő posztok, támogatások, juttatások felhasználásban volt érdekelt, ugyanekkor az EK elvárta az együttműködést, mind gazdasági mind társadalmi szinten.
- A politikai pártok szembenállása nagyban hozzájárult a sikertelen integrációhoz görög részről, mivel Papandreu vezetésével a PASZOK fő célja egy jóléti állam megteremtése nyugati mintára. Nem az EK-ban való szerepüket akarták biztos alapokra emelni, hanem felismerték, hogy a csatlakozás előnyökkel jár egy olyan ország számára, aki támogatásra szorul. Az agrártámogatások helytelen felhasználása a gazdaságon belül visszaeséssel járt, nem a nagyobb cégeket támogatták, hanem a családi vállalkozásokat, kiscégekhez tartozókat. Ilyen vállalatok körülbelül 85-89% alkották az

ország gazdaságának. A PASZOK-korszakának a kilencvenes évek folyamán hanyatlása figyelhető meg, amely azzal magyarázható, hogy a hamis gazdasági adatok és az illegális kölcsönök felvétele napvilágra kerül.

- A hiányos csatlakozási kritériumok és a politikai okok miatt gyors integráció következtében: modern görög gazdaság nem létezik, a kapott támogatásokat helytelenül használták fel, a politikai pártok saját pozíciójukat a társadalmon belül akarták megerősíteni, nem pedig egy versenyképes modern államot létrehozni, az euró bevezetése miatt, mindinkább eladósodik az állam, „kreatív” könyvelések, statisztikai adatok meghamisítása, nem hivatalos hitelek felvétele nem várt következményekkel járt, amely krízishez vezetett.
- 2022-re sikerült stabilizálni a gazdasági helyzetet Görögországban. Az eu-s mentőcsomagok, a görög kormány reformprogramjai, gazdaságpolitikája és a görög társadalom „teherbíró” képessége által sikerült kilábalni a válságból.

A déli integrálást követően bebizonyosodott az az állítás, miszerint mennyire nehéz utolérni a fejlett országokat, alkalmazkodni hozzájuk és az, hogy a célok mennyire eltérőek. A fejletlenebb térségek pénzügyi támogatást, modernizációt várnak el az Uniótól, függenek a végrehajtott reformoktól, alkalmazkodniuk kell a dinamikus gazdaságpolitikához. Ezzel szemben a fejlettebb régiók gazdasági előnyöket kovácsolnak a csatlakozásokból.

Munkánk során megállapítottuk, hogy bővítési kritériumok betartásánál fontos szerepe van a politikai eszközöknek, melyek következtében a bővítés a Európai Unió politikai szférájának részét képezi.

Miután számos új taggal bővült az EK, megállapíthatjuk, hogy egyes nemzetek tekintetében a felzárkózás, maga az integrálás folyamata kedvezően alakul, ez függ attól, hogy az adott országnak milyen céljai vannak a csatlakozással, mit szeretne elérni ezzel, politikai és gazdasági előnyt kovácsolni

a társadalma számára, esetleg biztos jólétet, biztonságot, támogatásokat szeretne, mellyel fejleszteni tudja gazdaságát. Végbemeget gyors intenzív fejlődés és modernizáció (Lengyelország) vagy nehézség és lemaradások (Görögország). Némelyik ország sikeren felzárkózik, utoléri fejlettebb társait, mivel nagyhatalom akar lenni, másoknál a csatlakozás után a felzárkózás lassabb, nem várt következményekkel jár, mivel nehezen tud megbírozni az adott ország azzal, hogy össze kell hangolnia a politikáját és gazdaságát más országokéval, közös alapokat létrehozni, kapcsolatot teremteni a tagországokkal.

Diplomamunkánk megíráshoz végzett kutatásunk alátámasztotta, hogy fontos a bővítési politika homogén értelmezése és használata is. Több mint ötven éven keresztül az alapítószerződések bővítésre vonatkozó jogi szabályozása által érte el a folyamat mai összetett értelmezését.

Az európai uniós tagság egyik elengedhetetlen feltétele lett az Európához való tartozás, csatlakozási kritériumok szigorú betartása a stabilitás érdekében, demokratikus jogállamok létrehozása, mely tiszteletben tartja az emberi jogokat és azon belül a kisebbségekhez tartozó személyek jogait is.

Diplomamunkánk elérte célját, átfogó és objektív képet alkotott a bővítési politikaalakításról és annak hatásáról Görögország integrációjára.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

I. *Források*

1. Amszterdami Szerződés. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/index_hu.htm
2. Egységes Európai Okmány. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986UTXT&from=HU>
3. Greece's application for accession to the EEC (Athens, 12 June 1975). S/862/75 (NG 24). [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/52952f5b-efef-4011-8259-af19b74ef381/en;>
4. Greece's application for accession to the EAEC (Athens, 12 June 1975) S/863/75 (NG 25). [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/24c7506a-7ba3-4382-8353-29367a02e3ad/en;>
5. Koppenhágai kritériumok. 1993. június 20. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/114536_hu.htm
6. Lisszaboni szerződés [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://www.consilium.europa.eu/Documents/treaty-of-lisbon?lang=hu>
7. Szerződés az Európai Gazdasági Közösség létrehozásáról (Római Szerződés; 1957. március 25.) [Elektromos forrás] - Hozzáférés módja: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957K/ =HU>
8. Szerződés az Európai Unióról (Maastrichti Szerződés), [Elektromos forrás] – Hozzáférés: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992E/TXT&from=HU>
9. Santer, J. European Commission Press Release. IP/97/660, DOC 97/9, 16 July 1997., Brussels. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://www.zei.de/download/zei_dp/dp_c59_sanader.pdf
10. Signature of the Treaty of Accession between Greece and the Community. Background information on the terms of accession of Greece to the

European Community. Information Memo P-50/79, May 1979. Annex I. History of the negotiation 8-9. pp. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://aei.pitt.edu/30873/1/P_50_79.pdf

11. Treaty establishing the European Coal and Steel Community. Paris, 18.04.1951.[Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm#founding>

II. Cikkek, segédanyagok, szakirodalmak

12. Казімір Р. Історія європейської інтеграції: від Декларації Шумана до розширення на Схід / Роберт Казімір. – Львів-Перемишль, 2003. – 23 с.
13. Квятковський М. Інституційна система Європейського Союзу/ Маріуш Квятковський.- Перемишль–Львів, 2003. – 45с.
14. Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1945-70-ті роки. Підручник / За ред. В.А.Манжолі. – К.: Либідь, 1999. - 558 с.
15. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / Філіп Тоді. – К.: «К.І.С», 2001. – 140 с.
16. Савельєв, Є. Греція: європейський механізм виходу з кризи / Євген Савельєв, Наталія Комар, Євангелос Сіскос, Констанція Дарвіду // Журнал європейської економіки. - 2019. - Т. 18, № 1. - С. 31-53.
17. Циганова Т. М., Гордеєва Т. Ф.. Міжнародні організації: Навч. посібник. – Вид.2-ге,перероб. і доп. - К: КНЕУ, 2004. – 340 с.
18. Arghyrou M. G. EU participation and the external trade of Greece: an appraisal of the evidence. –Applied Economics, 2000. – 151 p.
19. European Commission Directorate General Economic and Financial Affairs. The Second Economic Adjustment Programme for Greece. – EU, Brussel // Occasional Papers. 2012, March. – 94 – 72 pp.
20. Glenn J.K. The EU Enlargement. - Cini, M. (ed.) European Union Politics. - Oxford University: Press. 2003 – 28 p.
21. Kouretas, G.P. and Vlamis, P. (2010) The Greek Crisis: Causes and Implications. Panoeconomicus, 57, 391-404. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://dx.doi.org/10.2298/PAN1004391K>

22. Schimmelfennig, F. Liberal community and Enlargement. An event History Analysis.- The Politics of, European Union Enlargement. Theoretical Approaches. London; Routledge. 2005. – 245p.
23. Sedelmeier U. EU Enlargement, Identity and the Analysis of European Foreign Policy: Identity Formation Through Policy Practice. // EUI Working Papers. RSC. – No.13 2003. – 148 p.
24. Torchia, Christopher –Nellas, Demetris (2011): Greek deputies set to back key austerity bill. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://www.ktul.com/story/14994893/greek-deputies-set-to-back-key-austerity-bill>
25. The Economist. Smokescreen. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja:http://www.economist.com/node/15663342?story_id=E1_TVGGPPQN
26. 2022-ben a görög dráma véget ért? <https://www.oeconomus.hu/irasok/2022-ben-a-gorog-drama-veget-ert/>
27. A görögök szerint semmi nincs abban, hogy Moszkvába látogatnak [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://hvg.hu/vilag/20150407_A_gorogok_szerint_semmi_nincs_abban_hogy
<http://hvg.hu/>
28. A Tanács következtetései a bővítésről, valamint a stabilizációs és társulási folyamatról [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/12/13/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>
29. A tagállamok igazságszolgáltatási rendszere, Görögország, [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <https://e-justice.europa.eu/contentPresentation.do?plang=hu&idCountry=el&idTaxonomy=16&member=1>
30. Almássy Eszter. A görög szerpentin, avagy Athén és az európai integráció. – Bp.: Századvég, 2003. – 263.old.

31. Artner Annamária. A válság anatómiájához – Görögország esete. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://artnera.blogspot.com/2012/11/gorog-gorog-valsag.html>
32. Artner Annamária - Éltető Andrea: Országtanulmányok az EU-val kapcsolatban; Európai Tükör; Műhelytanulmányok, 1. Munkacsoport; Az Integrációs Stratégiai Munkacsoport kiadványa 17. Budapest , 1997; (61-64.o.)
33. Artner Annamária: A görög egyensúlytalanság nem menedzselhető, MTA VKI, Vélemények, Kommentárok, Információk, 230. szám, 2011. május 9.
34. Az EU tagországainak bemutatása. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://feek.pte.hu/data/2012/1122/663/pdf>.
35. Blahó András. Európai integrációs alapismeretek. – Budapest: Aula Kiadó. 2003. – 705. old.
36. Bóka Éva . Európa újragondolása. . [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://www.grotius.hu/doc/pub/KOBDYD/2009_48_boka_eva_szerk.pdf
37. Csizmadia Sándor. A nemzetközi kapcsolatok története (1945-1991). – Pécs: PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék, 2004 – 195. old.
38. Derek W. Urvin. A közös Európa. – Budapest: Corvina Kiadó, 2003. – 335.old.
39. Dick Leonard. Európai Unió (Történet, szervezet, működés). – Bp.: Geomédia Kiadói Rt., 2002. – 335.old.
40. Gazdag Ferenc. Európai integráció és külpolitika. – Budapest: Osiris Kiadó, 2005. – 44.old.
41. Gazdag Ferenc és Kovács Péter. Az Európa Tanács 1949 - 1999 (tanulmányok - dokumentumok). – Bp.: SVKI, 1999. - 216.old.
42. Görögország.[Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/greece_hu
43. Görög dráma: akkor és ma. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://mult-kor.hu /20110722_gorog_drama_akkor_es_ma
44. Görög-orsz energetikai együttműködés. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja:<http://hu.euronews.com/2015/04/21/gorog-orosz-energetikai-egyuttmukodes-a-torok-aramlatrol-targyaltak/>

45. Horváthy Balázs – Milassin László. Európai Unió alapismeretek. – Budapest, 2006. – 224. old.
46. Horváth Jenő. Az európai integráció története napról napra 1945-1995. – Budapest: Magánkiadás, 1997. – 228. old.
47. Horváth Zoltán. Az Európai Parlament együttdöntési szerepe. – Budapest: Magyar Országgyűlés, 2003. – 318. old.
48. Horváth Zoltán. Kézikönyv az Európai Unióról. – Budapest: Magyar Országgyűlés, 2005. – 652. old.
49. Horváth Zoltán, Ódor Bálint. Az Európai Unió szerződéses reformja. – az Unió Lisszabon után. – Budapest: HVG, 2010. – 210. old.
50. Horváth Zoltán, Tar Gábor. Az Európai Parlament. – Budapest, 2004. – 210. old.
51. J. Nagy László. Az európai integráció politikai története. – Szeged: Maxim Kiadó, 2002 – 134. old.
52. Kiss Attila. Az Unió szerzi vissza a piac bizalmát Görögország számára. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja:<http://www.corvinueembassy.com/ep/?page=2&article=2&show=127>
53. Kiss J. László. A huszönötök Európája. – Budapest: Osiris Kiadó, 2005. – 909. old.
54. Laczkóné Tuka Ágnes. A “kis Európától” a tizenkettek közösségéig: Az Európai Parlament politikai csoportjai és az Európai Közösségek bővítése. – Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem, Európa Központ, 1999. – 285. old.
55. Lőrinczné Bencze Edit. Az európai uniós bővítések elmélete és gyakorlata- a horvát csatlakozás tükrébentörténete [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja:https://mersz.hu/hivatkozas/m658aeube_14/#m658aeube_14
56. Mit tanult az unió a görög válságból most, amikor újabb válságok előtt áll [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <https://hu.euronews.com/2022/09/15/mit-tanult-az-unio-a-gorog-valsagbol-most-amikor-ujabb-valsagok-elott-all>

- 57.** Nikolakopoulos Ilias. A görög polgárháború, a varkizai egyezménytől a Gramosznál lezajlott hadműveletig, 1945. február - 1949. augusztus. – Budapest: UMK, 2006.– 234.old.
- 58.** Osztovics András (szerk.). Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata. 1. kötet. – Budapest: CompLex Kiadó, 2011. – 201. old.
- 59.** Pintér Attila. Görögország külkapcsolatai. (Változó Világ 45). [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://www.c3.hu/~mester/T365/tux02049.htm>
- 60.** Pogátsa Zoltán. Görögország ellenpéldája. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: <http://pogi.blog.fn.hu>.
- 61.** Probáld Ferenc, Szabó Pál (szerk.). Európa regionális földrajza 2. Társadalomföldrajz. – Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2014 - 398 old.
- 62.** Timothy Bainbridge. EU mindentudó. – Budapest: HVG Kiadó, 2004. –614.old.
- 63.** Váradi Szilvia. Az Európai Unió bővítési mechanizmusa. [Elektromos forrás] – Hozzáférés módja: http://acta.bibl.u-szeged.hu/7589/1/juridpol_doct_007_341-362.pdf
- 64.** Werner Weidenfeld és Wolfgang Wessels. Európa A-tól Z-ig. Az Európai Integráció Kézikönyve. – Luxemburg: Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 1997. – 311. old.

FÜGGELÉKEK

1.sz. ábra: A görög területek visszacsatolásának szakaszai – 22. oldal

Hozzáférés módja: Európa regionális földrajza, Társadalomföldrajz II.,

http://jeney.web.elte.hu/2011_0001_527_eu_regionalis_foldrajz_2.pdf

2. sz. ábra: Görögország térképe – 24. oldal Hozzáférés módja:

<https://www.enchantedlearning.com/europe/greece/map/>

1.sz. diagramm: Görögország adósságának alakulása 1974–2001 között, a

GDP százalékában – 47. oldal. Hozzáférés módja:

https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2013/

[op148_en.htm](https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2013/op148_en.htm)